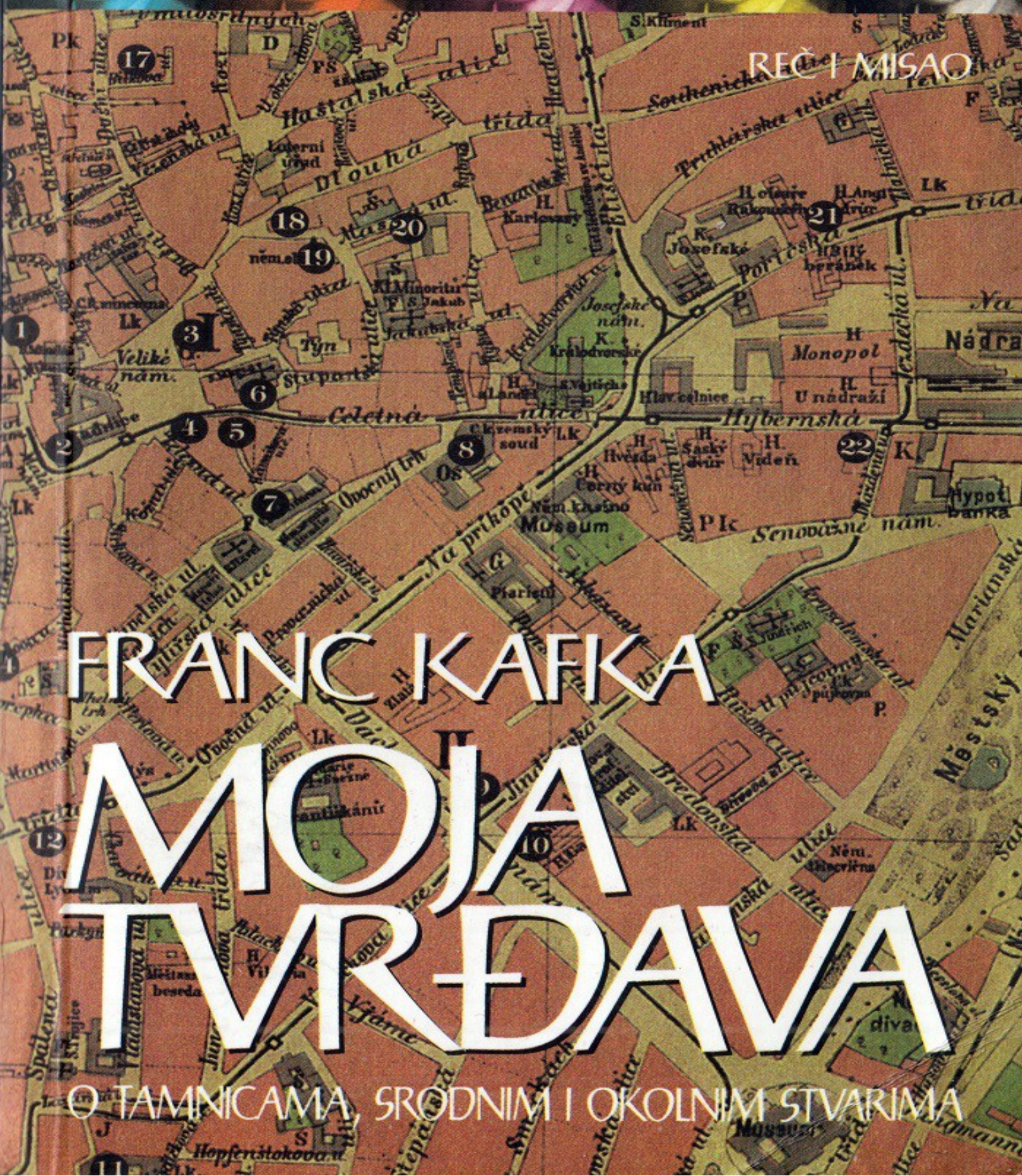
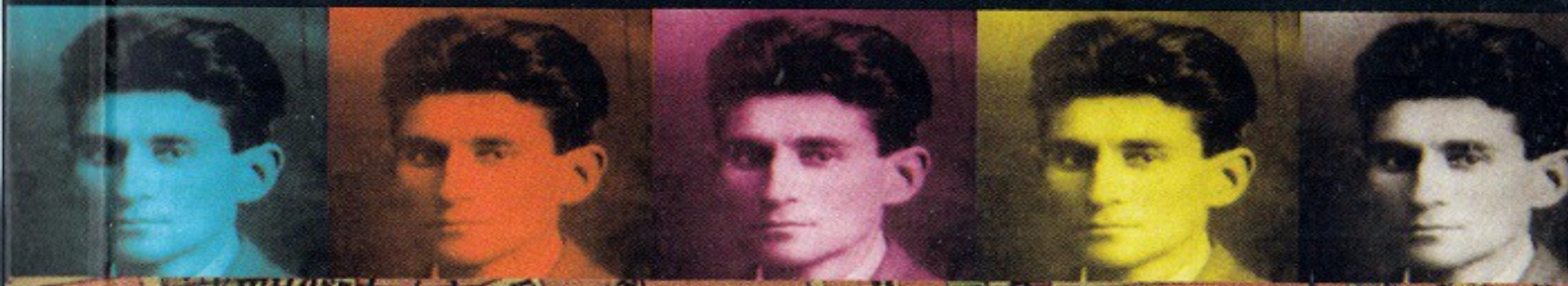

OSTAVŠTINA / IZ NEOBJAVLJENIH RUKOPISA

REČI MISAO

FRANCIŠKA MOJA TVRĐAVA

O TAMNICAMA, SRODNIM I OKOLNIM STVARIMA

Franc Kafka

MOJA TVRĐAVA

O tamnicama, srodnim i okolnim stvarima

Ostavština

Iz neobjavljenih rukopisa

bojana888

[U jesen 1910]

„Čuj”, rekoh

„Čuj”, rekoh i lako ga gurnuh kolenom, „ne spavaj.” Kad je otvorio oči, pogledom mu skliznuh po licu; pošto sam se naprezao i da pogled zadržim mimo njega, neprestano sam gledao jedino u njegovo grlo. „Gotovo si zaspao”, rekoh i, budući da nisam hteo da dodirnem svoje lice, a nekako ga ipak učinim nepomičnim, nasmejah se tako da je izgledalo kao da ono što sam rekao smatram šalom. Odmah sam to primetio i obuze me zima pod ogrtačem, pri čemu nisam izgubio osećaj za umerenu noćnu svežinu i toplotu ogrtača. Tako je svet bližnjeg hteo da me otera ili preleti mi preko glave u istom trenu kad sam ga upoznao, i trebalo je da pomislim da sam ga zapravo probudio gurnuvši ga kolenom.

„Stvarno si grub”, reče mi on, dok mu se donja usna malo zavukla ispod gornje, valjda od spavanja, „kad me budiš kolenom. I uopšte si prema meni grub.”

„O, pa ti si osetljiv! Zar je to bilo pa tako loše? Sad se, dakle, pred javnošću žališ na mene. E pa, moram i ja da iziđem pred nju.” Okrenuo sam se prema ulici i pred njom skinuo šešir.

„Ali, ne moraš da me udaraš.”

„Dabome da ne moram. Ali, ti bi zaspao da te nisam opomenuo.”

„Ma ja sam stvarno spavao, hoćeš li to već jednom da shvatiš.”

Jesen 1916 - proleće 1918

Dedina priča

U vreme blaženog kneza Lava V bio sam čuvar Mauzoleja u Fridrihovom parku. Nisam, naravno, odmah postao čuvar Mauzoleja. Još se potpuno sećam kad je prvi put, uveče, trebalo da, kao potrčko na kneževskom imanju, nosim mleko straži Mauzoleja. „Oh”, pomislio sam, „straži Mauzoleja.” Zna li, ipak, iko tačno šta je Mauzolej

Bio sam čuvar Mauzoleja i trebalo bi, dakle, da znam, ali ja to zapravo ne znam. I vi koji slušate moju povest, na koncu ćete uvideti da, čak i ako ste poverovali da znate šta je Mauzolej, morate da priznate da to više ne znate. Ali, tada mi to nije suviše opterećivalo, nego sam bio samo prilično ponosan na to da su me poslali kod straže mauzoleja. I tako sam sa svojim vedrom mleka odgalopirao kroz maglu livadskim putevima koji su vodili do Fridrihovog parka. Kod Zlatne kapije, iskovane od šipki, otresao sam prašinu sa jakne, očistio čizme, sa vedra obrisao mlečne kapljice, pa zazvonio i, sa čelom na rešetki, čekao šta će se zbiti. Stražarska kuća je, između rastinja, izgleda bila na blagom uzvišenju; vratanica su se otvorila, iz njih je prosinulo svetlo, i pošto sam se predstavio i, kao dokaz da govorim istinu, pokazao vedro s mlekom, neka prilično stara služavka otvorila je kapiju. Morao sam potom da idem ispred nje, ali tačno onoliko sporo koliko je žena išla, što je bilo veoma neugodno, jer me je čvrsto držala otpozadi i na kratkoj stazi je dvaput zastajala da povrati dah. Gore, na kamenoj klupi pokraj ulaza, sedeo je džinovski muškarac, s nogom preko noge, s rukama prekrštenim na grudima, zabačene glave i pogleda uperenog u žbunje tik ispred njega, koje mu je zaklanjalo svaki dalji vidik. S nehotičnom upitnošću, obazreo sam se na ženu. „To je mameluk”, rekla je, „zar to ne znaš?” Odmahnuo sam glavom, još jednom se zagledao u muškarca, posebno u njegovu visoku šubaru od krimskog krzna, ali onda me je starica povukla u kuću. U nekoj sobici, za stolom na kojem su bile uredno složene knjige, sedeo je postariji bradati gospodin u kućnom ogrtaču i, ispod senila stone lampe, pogledao put mene.

Poverovao sam, naravno, da nisam ušao na pravo mesto, okrenuo sam se i htedoh da iziđem iz sobe, ali starica mi prepreči put i reče gospodinu: „Novi mlekonosa.” „Dođi der ovamo, račiću”, reče gospodin i nasmeja se. Onda sam seo na klupicu kod njegovog stola, a on je prineo svoje lice tik uz moje. Usled tog ljubaznog ophođenja, bio sam se, nažalost, pomalo uobrazio i rekoh:

Niko neće čitati ono što ovde pišem; niko neće doći da mi pomogne; da je kao zadatak postavljeno da ini se pomogne, sva bi vrata na svim kućama tad ostala zatvorena, svi prozori zatvoreni, svi bi ležali u posteljama, sa pokrivačima navučenicim preko glave, cela zemlja bi bila spavaonica. Za to postoji valjani razlog, jer niko ne zna o meni, a zna li o meni, onda ne bi znao za moje boravište, a zna li za moje boravište, onda ne bi znao da me tamo čvrsto drži, a zna li da me tamo čvrsto drži, onda ne bi znao da mi pomogne. Pomisao da bi neko hteo da mi pomogne jeste bolest i mora biti lečena u postelji.

Znam to i ne pišem, dakle, prizivajući pomoć, čak i kad u nekim trenucima, nekontrolisan kakav sam, recimo upravo sad, veoma snažno na to mislim. Ali, dovoljno je za isterivanje takvih misli ako se osvrnem oko sebe i predočim sebi gde sam i da tu - to svakako smem da tvrdim - već stolecima obitavam. Dok ovo pišem, ležim na daščanom ležaju, imam - ne pričinjava mi nikakvo zadovoljstvo da ih gledam - prljavu mrtvačku košulju, kosu i bradu, sivo i crno se nerazlučivo zamrsilo jedno u drugo, noge su mi pokrivene velikom svilenom ženskom maramom sa cvetnim dezenom i dugim resama. Kod uzglavlja mi stoji crkvena voštanica i svetli mi. Naspram mene, na zidu je mala slika, očigledno neki Bušman, koji kopljem nišani u mene i skriva se, što je moguće više, iza veličanstveno obojenog štita. Na brodovima srećete mnoge glupe slikarije, ali ova je jedna od najglupljih. Moj drveni kavez je, inače, sasvim prazan. Kroz okance na bočnom zidu dopire do mene vrela vazduh tropske noći i čujem vodu kako zapljuskuje staru barku.

Bilo je to u leto, za vrelog dana. Na putu kući, prošao sam, sa sestrom, pored kapije

nekoj imanja. Ne znam da li iz nestašluka ili rasejanosti, ona je lupnula po kapiji, ili joj je samo priprijetila pesnicom, a da je čak nije ni lupila. Stotinak metara dalje, niz poljski drum što je zavijao ulevo, počinjalo je neko selo. Nismo ga poznavali, ali iz prve kuće odmah iziđoše ljudi i mahnuše nam, prijateljski, ali upozoravajući, čak su bili prestrašeni, pognuti od straha. Pokazivali su na imanje pored kojeg smo bili prošli i podsećali nas na udarac po kapiji. Posednici imanja će nas tužiti, istraga će odmah da započne. Bio sam veoma miran, a umirivao sam i sestru. Ona verovatno nije čak ni lupnula, a i da jeste, zbog toga se nigde na svetu ne vodi proces. Pokušao sam da to objasnim i ljudima oko nas, i saslušali su me, ali su se suzdržali da sude o tome. Docnije mi rekoše da neće samo moja sestra, nego da ću i ja, kao brat, biti optužen. Klimao sam glavom, smeškajući se. Svi smo pogledali put imanja, kao kad posmatrate neki dalek oblak dima i očekujete plamen. I zaista, uskoro videsmo konjanike kako ujahuju kroz širom raskriljenu kapiju imanja. Podigla se prašina, sve ih prikrila, samo su svetlucali vršci dugačkih kopalja. I tek što je odred nestao unutar imanja, kao da je smesta okrenuo konje i zaputio se ka nama. Uklanjavao sam sestru, sve ću ja to sam raščistiti, a ona je odbijala da me ostavi samog; rekoh joj, dakle, da bi trebalo barem da se presvuče i pred gospodu iziđe u nekoj boljoj odeći. Naposletku me je poslušala i krenula na dug put do kuće. Uto su i konjanici pristigli do nas, pa još ni ne sjahavši, zapitali za moju sestru; ovog časa nije tu, plašljivo im odgovoriše, ali će kasnije doći. Odgovor je prihvaćen bezmalo ravnodušno, kao da im je, pre svega, važno da su mene našli. Poglavitito su se izdvajala dva gospodina: sudija, mlad i bodar muškarac, i njegov ćutljivi pomoćnik, koga su zvali Asman. Zatraženo mi je da uđem u seljačku odaju. Mašući glavom, potežući naramenice, lagano sam krenuo pod oštrim pogledima gospode. Bezmalom da sam još verovao da će jedna reč biti dovoljna da mene, čoveka iz grada, oslobodi iz ovog seoskog življa, pa još i uz izraze štovanja. Ali, kad sam prekoračio prag odaje, reče sudija, koji je bio isprednjačio i već me čekao: „Žao mi je ovog čoveka.” A bilo je bez ikakve sumnje da on time nije mislio na moje sadašnje stanje, nego na ono što će mi se dogoditi. Odaja je većma nalikovala zatvorskoj ćeliji nego nekoj odaji u seoskoj kući. Popločana velikim kamenim tesanicima, tamnosivi goli zid, u koji je, na jednom mestu, čvrsto uglavljena gvozdена alka, a nasred odaje nešto što je bilo podjednako daščani ležaj i operacioni sto.¹

1 Ovo je jedini tekst (do kojeg mi je bilo stalo) u ovoj knjizi, a koji je Maks Brod svrstao (opet uz izvesne manje intervencije) među Kafkine priče, pa ga je tako, i takvog, kod nas već ranije preveo Branimir Živojinović. Ali, Brod je ovaj tekst spojio, bez vidljive autorove volje, sa sledećim zapisom (videti ovde, nadalje) koji se nalazio u originalnoj svesci. Verovatno zato što je u oba prisutan zatvorski element, a nastala su istih dana. Ovde su dati prema faksimilu i u mojoj prevodilačkoj verziji.

Da li bih ja još mogao da uživam u drugom vazduhu osim u zatvorskom? To je veliko pitanje ili bi, štaviše, takvo bilo ako bih imao izgleda da me puste.

Ja sam Latid, stari sužanj

Ubrzo pošto je stupio na vlast, još pre nego što je proglasio uobičajenu amnestiju, mladi knez je posetio zatvor. Između ostalog priupitao je, kao što se to i očekivalo, ko je u njemu najduže zasužnjen. Bio je to jedan koji je ubio svoju ženu, bio osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu i sad je za sobom imao dvadeset i tri godine sužanjstva. Knez je hteo da ga vidi, pa su ga odveli u ćeliju, a predostrožnosti radi tog je dana zatvorenik bio bačen u lance.

Zatvorenik je ležao u lancima. Ušao sam u njegovu ćeliju, zaključao je i rekao: Ti si stari sužanj

Duh mučitelj

Duh mučitelj obitava u šumi. U nekoj davno napuštenoj kolibi iz drevnih ćumurdžijskih vremena. Uđete li u nju, osetićete samo neotklonjiv zadržak truleži, i ništa drugo. Manji od najmanjeg miša, nevidljiv čak i za najprimaknutije oko, duh mučitelj se stiska u ćošak. Ništa, baš ništa ne možete da opazite, samo kroz prozor bez okna mirno huji šuma. Kako ovde vlada samoća i kako ti je to zgodno. Spavaćeš tu, u ćošku. Zašto ne bi u šumi gde vetar pirka? Pa zato što si sad već ovde, obezbeđen u kolibi, uprkos davno izvaljenim i odnesenim vratima. Ali, ti još pipkaš po vazduhu kao da bi da zatvoriš vrata, potom ležeš.

Kad sam se uveče vratio kući, usred sobe sam zatekao poveliko, preveliko jaje. Bilo je visoko bezmalo kao sto i srazmerno tome zaobljeno. Tiho se ljuljalo tamo-amo. Bio sam veoma radoznao, stisnuo sam jaje između nogu i oprezno ga britvom prerezao na pola. Bilo je već izležalo. Zgužvavši se, ljuska se rasklopila i iz nje je iskočila ptica nalik rodi, još bez perja, kratkim krilima udarajući po vazduhu. „Šta bi ti u našem svetu?” pozeleo sam da je pitam, sagnuo sam se niže pred pticom i pogledao je u oči koje su unezvereno treptale. Ali, ona me ostavlja, i odskakuta duž zidova, napola lepećući krilima kao da su joj noge bolne. „Bližnji bližnjem pomaže”, pomislio sam i raspakovao na stolu svoju večeru, pa mahnuo ptici, koja je kljunom upravo rovila po mojih par knjiga. Odmah mi je prišla, očigledno već pomalo se naviknuvši, sela na stolicu i, uz šištavo disanje, počela da prebira po odrescima kobasice, koje su sam stavio pred nju, ali ništa nije okusila i opet se odmakla od mene. „Greška”, pomislio sam, „naravno, ne ispiliš se iz jajeta da bi se odmah bacio na kobasicu. Tu je bilo potrebno žensko iskustvo.” I oštro sam je osmotrio da li bih mogao možda po spoljašnjem izgledu da očitam njene želje u pogledu jela. „Ona potiče”, palo mi je onda na pamet, „iz porodice roda, pa zacelo mora biti da voli ribu. Sad sam čak spreman i da joj ribu nabavljam. Dabome, to ne može besplatno. Moja sredstva mi ne dopuštaju da držim kućnu pticu. Moram li, dakle, da podnesem takvu žrtvu, hoću protivuslugu u jednakoj vrednosti u pogledu životnog opstanka. Ona je roda, pa bi, dakle, mogla da odraste i, podgojena mojim ribama, da odleti u južne krajeve. Odavno već žudim da tamo otputujem i samo u nedostatku rodinih krila nisam mogao sebi da udovoljim.” Smesta sam izvadio papir i mastilo, u koje sam umočio pticin kljun, i napisao, pri čemu mi ptica nije pružala nikakav otpor, sledeće: „Ja, ptica nalik rodi, obavezujem se da ću te, u slučaju da me ishranjuješ ribama, žabama i crvima (ove dve poslednje navedene namirnice dodao sam radi njihove jeftinoće) dok ne budem bila sposobna da letim, odneti na svojim leđima u južne zemlje.” Onda sam očistio kljun i još malo zadržao papir pred očima ptice pre nego što ću ga presaviti i odložiti u svoju ručnu tašnu. Ali, odmah sam otrčao po ribu; ovog puta morao sam da je skuplje platim, ali sam se sa trgovcem dogovorio da po jeftinijoj ceni za sledeći put pripremi ukvarenu ribu i ucvljalu. Možda putovanje na Jug neće ispasti suviše skupo. I bilo mi je prijatno da vidim kako je ptica u slast jela to što sam doneo. Uz štekatanje kljuna, riba je progutana i napunila rumeni trbušćić. Iz dana u dana, neuporedivo brže od čovečijih mladunaca, ptica je napredovala u svom razvitku. Doduše, nepodnošljivi zadah od pokvarene ribe nije više napuštao moju sobu i nije bilo lako naći i odstraniti ptičji izmet, a zimska hladnoća i skupoća uglja zabranjivale su

preko potrebno provetravanje - što ću ja sve nadoknaditi, kad bude došlo proleće, plivanjem u lakom vazduhu sunčanog Juga. Krila su rasla, pokrivala se perjem, mišići ojačavali, pa je bilo vreme da se krene sa vežbama iz letenja. Nažalost, tu nije bilo rodine majke, a ptici teško da će biti dovoljna moja poduka. Ali, ona je očigledno uvidela da će utančanom pažnjom i najvećom usredsređenošću morati da popuni nedostatke moje nastave. Počeli smo letenjem sa stolice. Popeo sam se, a ona me je sledila, skočio sam raširenih ruku, a ona je zalepetala za mnom. Kasnije smo prešli na sto, a naposletku na ormar, ali uvek smo svako letenje sistematski više puta ponavljali.

„Šta? Šta?“ povikao sam još u krevetu pod bremenom usnulosti i ispružio ruku uvis. Onda sam ustao, još zadugo nesvestan sadašnjosti, i osećao kao da moram u stranu da odgurnem nekoliko ljudi koji su me sputavali, pa i učinio sam potrebne pokrete rukama i najzad dospeo do otvorenog prozora.

Bilo je leto, ležali smo u travi, bili smo umorni, večer, večer je palo, pusti nas da ovde ležimo. Ostanite da ležite

Obe moje ruke započeh međusobnu borbu. Zaklopiše knjigu iz koje sam čitao i gurnuše je u stranu da ne smeta. Salutirale su mi i imenovale me za izabranog sudiju. I već su ukrstile prste i već jurnule rubom stola, čas na desno čas na levo kako je koja, ova ili ona, nadjačavala. Nisam skretao pogled sa njih. Moje su to ruke i moram da bude pravedan sudija, inače ću sebi da natovarim muku od pogrešne presude. Ali zadatak mi nije lak, u mraku, između tanjira, upotrebljavaju se različiti zahvati, koje ne smem da pustim da prođu neprimećeni, pa stoga čvrsto prislanjam bradu na sto i sad mi ništa ne promiče. Tokom svog života dugo sam više prava davao desnici, a da nisam ništa loše mislio o levici. Da je levica bilo kad nešto rekla, ja bih, popustljiv i pravedan kakav jesam, smesta obustavio tu zloupotrebu. Ali, ona se nije bunila i visila bi mi niz telo, a dok bi desnica, recimo, na ulici skidala moj šešir, levica me je bojažljivo pipkala po butini. To je bila rdava priprema za borbu

koja se sad odvija. Kako ćeš se ti, levi ručni zglobu, trajnije odupirati toj snažnoj desnici? Kako će tvoji ženskasti prsti doleteti kleštima druge petorke? To više i ne izgleda kao borba, nego kao prirodno dokrajčavanje levice. Pritisnuta je već uz krajnji levi ugao stola, a desnica po njoj ravnomerno lupa i sabija je poput klipa neke mašine. Da mi, suočenom s tom nevoljom, ne pada na pamet spasonosna misao da su to moje sopstvene ruke koje su se ovde uhvatile u koštac i da mogu, uz laki trzaj, da razdvojim, i tako okončam borbu i nevolju - da mi ta misao nije pala na pamet, leвица bi bila istrgnuta iz zgloba, oburvana sa stola, a onda bi se desnica možda, u razularenosti pobednice, poput petoglavog pseta iz pakla, okomila čak i na moje usredsređeno lice. Umesto toga, počivaju sad obe jedna na drugoj, desnica miluje levicu po leđima, a ja, nečasni, izbrani sudija, na to klimam glavom.

Ti, gavrane, rekoh, stara ptico zloslutnice, šta radiš neprestano na mom putu? Kuda god da kročim, tu si i kostrešiš svojih nekoliko pera. Dosadno!

Da, reče on, šetkajući pognute glave tamo-amo preda mnom poput učitelja dok podučava, tačno, i meni samom je već maltene neprijatno. Zašto, pitam se

Ništa me ne drži.

Vrata i prozori otvoreni

ulice široke i puste

Što dodirnem, raspada se

Juče sam prvi put bio u zgradi Uprave. Naša noćna smena izabrala me je za svog poverenika, a pošto su konstrukcija i punjenje naših fenjera nedovoljni, trebalo je da se tamo izborim za otklanjanje tih nedostataka. Pokazali su mi nadležnu kancelariju, pokucao sam i ušao. Neki krhki mladić, veoma bled, osmehnuo mi se iza svog velikog pisaćeg stola. Jako mi je, preterano jako klimao glavom. Nisam znao da li bi trebalo da sednem, jer tamo je doduše bila spremna stolica, ali mislio sam da prilikom svoje prve posete ne bi možda valjalo da

odmah sednem, i tako sam stvar izneo stojeći. Ali, upravo takva odluka očevidno je pricinila teškoće mladiću, jer je morao prema meni da okrene i podigne lice, ukoliko ne bi hteo da premešta svoju stolicu, a on to nije hteo. Ipak, s druge strane, uprkos svojoj susretljivosti, on nije sasvim ni okretao vrat i zato je, tokom mog pričanja, napola iskrivljen, gledao gore u sobni zastor, na šta sam ga nehotice prinudio. Kad sam završio, on je lagano ustao, potapšao me po ramenu i rekao: Tako, tako - tako tako, i odgurao me u susednu sobu gde nas je gospodin sa velikom i zamršenom bradom očevidno čekao, jer se na njegovom stolu nije mogao opaziti ni trag nekog posla, nego su, naprotiv, otvorena staklena vrata vodila u malu baštu sa puno cveća i grmlja. Kratko obaveštenje u nekoliko reči, koje mu je mladić došapnuo, bilo je gospodinu dovoljno da shvati našu višestruku nevolju. Smesta je ustao i rekao: E pa, dragi moj - zastao je, poverovao sam, jer je hteo da zna moje ime i stoga sam već zaustio da se ponovo predstavim, ali on me uto prekide: Da, da, dobro, dobro, veoma te dobro poznajem - dakle, tvoja ili vaša molba sigurno je opravdana, a ja i gospoda iz Uprave poslednji smo koji to ne bismo uviđali. Dobrobit ljudi, veruj mi, leži nam na srcu više nego dobrobit posla. A posao, zašto pa ne, on uvek iznova može biti obavljen, i to samo staje novca, dovraga s novcem, ali strada li neki čovek, onda upravo strada čovek, i za njim ostaju udovica, deca. Ah, mili bože! Zato nam je, dakle, svaki predlog koji cilja na uvođenje nove bezbednosti, nove olakšice, novu udobnost i raskoš, izuzetno dobrodošao. Ko nam dolazi s njim, naš je čovek. Ostavi nam ovde, dakle, svoje inicijative, mi ćemo ih tačno ispitati, po mogućstvu im, bude li potrebno, pridodati još poneku malu novinu, svakako ih nećemo prenebregnuti, i kad sve to bude završeno, dobićete nove fenjere. Ah, kaži svojim ljudima dole: Dokle god vaš potkop ne pretvorimo u salon, mi ovde nećemo mirovati, i nikako se nećemo smiriti dok naposletku ne budete u lakovanim čizmama. I tako ih lepo pozdravite!

Bilo je to baš veliko društvo, a ja nikog nisam poznavao. Naumio sam zato da najpre budem ćutljiv i da polako otkrijem one kojima bih se najlakše mogao približiti, pa da se onda, uz njihovu pomoć, uklopim u ostatak društva. Soba je bila prilično mala, s jednim prozorom, ali je u njoj bilo dvadeset ljudi. Stajao sam kod otvorenog prozora, služio se, po primeru drugih, cigaretama sa stočića postrani i mirno pušio. Nažalost, uprkos svoj usredsređenosti, nisam razumeo o kome se govorilo. U jedan mah mi je izgledalo da se govori o jednom muškarcu i dve žene, onda opet o jednoj ženi i dva muškarca, ali pošto se uvek govorilo o iste tri osobe, samo je moja učmalost bila uzrok što nisam mogao da budem načisto već u pogledu

osoba o kojima se raspravljalo, a nekmoli, prirodno, u pogledu same priče o tim osobama. Bilo je postavljeno pitanje, to mi je izgledalo izvan svake sumnje, da li je ponašanje te tri osobe ili barem jedne od te tri osobe bilo moralno na mestu ili nije. O samom ispriповedanom događaju s tim u vezi, koji je svima bio poznat, više se nije ni govorilo.

Ležao sam bolestan. Pošto je to bila teška bolest, iznesene su slamarice moja dva sobna druga i ja sam danima i noćima bio sam.

Bio sam veoma teško bolestan i, pošto mi niko nije dolazio u posetu kao bolesniku, najpre sam prihvatio bolesničku posetu koju bih veoma rado onemogućio da je to bilo u mojoj moći

Dokle god sam bio zdrav, niko nije mario za mene. To mi je čak pretežno i odgovaralo, i ne bih sad da se naknadno žalim zbog toga, hoću samo da istaknem razliku: tek što sam se razboleo, krenule su bolesničke posete, odvijaju se skoro bez prekida i do danas nisu prestale.

Jedino je noć vreme za dresiranje.

Gađenje posle preterano mnogo psihologije. Ako je neko sa dobrim nogama i baci se na psihologiju, za kratko vreme i po volji idući cik-cak može da prevali koliko ni na jednom drugom polju. Tu nekom pogled prelazi

Evo me na goletnom komadu tla. Ne znam zašto nisam bio smešten u neku bolju zemlju. Nisam U vredan toga? Ne bi se to moglo reći. Nijedan grm neće nigde moći izrasti bogatiji od mene.

Ovde su mnogi koji čekaju. Nepregledno mnoštvo koje se gubi u mraku. Šta hoće? Očevidno su u pitanju određeni zahtevi koje oni postavljaju. Saslušaću zahteve i onda odgovoriti. Ali, na balkon neću izlaziti; čak i kad bih hteo, ne bih mogao. Zimi su balkonska vrata zabravljena, a ključ nije pri ruci. Ali, neću prilaziti ni prozoru. Neću nikog da vidim, neću da dozvolim da me pogled na ma šta pomete, za pisaćim stolom, tu je moje mesto, sa glavom u rukama, to je moj položaj.

Dosad nisam u svom stanu opazio jedna vrata. Ona su u spavaćoj sobi, u zidu koji se graniči sa susednom kućom. Nisam razmišljao o njima, nisam čak ni znao za njih. A ipak su baš vidljiva; njihov donji deo je doduše zaklonjen krevetima, ali ona su i prilično iznad njih, kao i da nisu vrata, kao da su kapija. Juče su otvorena. Upravo sam bio u trpezariji koja je od spavaće odvojena samo još jednom sobom. Znatno sam okasnio na ručak, pa više nikog nije bilo kod kuće, samo je služavka radila u kuhinji. Uto se začula buka iz spavaće sobe. Odmah pohitam do nje i vidim kako se vrata, meni dosad nepoznata vrata, lagano otvaraju i kreveti pritom ogromnom snagom bivaju odgurnuti. Povičem: „Ko je to? Šta hoćete? Oprez! Pažnja!” i očekujem da vidim kako ulazi grupa nasilnika, ali to je samo mršav mladić koji, čim je otvor bio tek dovoljan za njega, uskače u sobu i ljubazno me pozdravlja.

Došla su dva vojnika i zgrabila me. Opirao sam se, ali oni su me čvrsto držala. Odveli su me pred svog gospodara, nekog oficira. Kako je samo šarolika bila njegova uniforma! Rekao sam: „Šta hoćete od mene, pa ja sam civil.” Oficir se osmehnu i reče: „Ti si civil, ali to nas ne sprečava da te šćepamo. Vojska ima silu nad svim.”

Da li je moguće misliti nešto što ne teži? Ili čak nešto što ne teži bez daška utehe? Izlaz bi bio u tome da je saznavanje kao takvo uteha. Mogli bismo, dakle, da mislimo: Moraš sebe da odstraniš i mogao bi ipak sebe, ne krivotvoreći to saznanje, da održavaš na svesti da si to saznao. To onda stvarno znači da si sebe iz močvare izvukao za sopstvenu kosu. Ono što je u fizičkom svetu smešno, moguće je u duhovnom. U njemu ne važi nikakav zakon sile teže (anđeli ne lete, nisu ukinuli nikakvu silu teže, samo mi, posmatrači iz zemnog sveta, ne umemo o tome bolje da mislimo), što mi, svakako, ne možemo da zamislimo, ili možemo tek na višem stepenu. Kako je jadno moje samosaznanje, u poređenju, eto, sa mojim poznavanjem sopstvene sobe. (Uveče.) Zašto? Nema posmatranja unutrašnjeg sveta onakvo kakvo je posmatranje spoljašnjeg. Psihologija je u celosti, verovatno, antropomorfizam, (nagrizanje) granica.

Psihologija je opisivanje odraza zemnog sveta na nebeskoj površi ili, tačnije, opisivanje odraza kakav mi, ispunjeni zemljom, sebi zamišljamo, jer odraza čak i nema, samo zemlju vidimo kuda god da se okrenemo.

Viđeni zemno zasenčenim očima, mi smo u situaciji putnika železnicom koji su u dugačkom tunelu doživeli nesreću, i to na mestu s kojeg više ne vidi svetlost sa početka, a tek jedva malko nazire svetlost sa kraja, tako da pogled mora neprestano da je traži i neprestano gubi, pri čemu nismo ni sigurni gde je početak i gde kraj. Ali, oko nas su, usled pometnje čula ili usled preosetljivosti čula, sve same nemani i, zavisno od čudi i ozleđenosti pojedinaca, neka očaravajuća ili iscrpljujuća kaleidoskopska igra.

Šta treba da činim? ili Zašto treba da činim? nisu pitanja iz ovih krajeva.

Svet uvek možemo spolja, pomoću teorija, pobedonosno da ugnemo i odmah, sa tim, da upadnemo u tu jamu, ali samo iznutra sebe i njega da održimo.

Jedno od najdelotvornijih sredstava kojima đavolsko zavodi, jeste pozivanje na borbu. Ona je poput borbe sa ženama, koja okončava u krevetu.² Muževljeva istinska izvrđavanja, tačno shvaćena, nikad nisu vesela.

Đavolsko pokatkad poprima izgled dobrog ili se čak potpuno utelovljava u njemu. Ne zapazim li to, prirodno je da ću mu podleći, jer to dobro primamljivije je od istinskog. Ali, šta ako to zapazim? Ako me đavoli u lovačkoj hajci na mene u jagme u dobro, ako me, pipkajući me okolo vršcima prstiju kao odvratni predmet, valjanjem, bockanjem, gurkanjem, uteraju u dobro? Ako vidljive kandže dobrog posegnu za mnom? Odstupam za korak i meko i tužno tonem u zlo koje je sve vreme iza mene čekalo na moju odluku.

Zlo nije bez iznenađenja. Odjednom se osvrne i kaže: „Pogrešno si me razumeo”, a to može doista i biti tako. Zlo se promiseće u tvoje usne, pušta da ga grizu tvoji zubi i, na sopstveno čuđenje, novim usnama - pređašnje ti nisu tako prilagodljivo ležale na čeljusti - izgovaraš dobru reč. Saznaj sebe ne znači: Posmatraj sebe. *Posmatraj sebe* je reč od zmije. Ona znači: Učini sebe gospodarem svojih postupaka. Ali, pa ti si već gospodar svojih postupaka. Reč znači takođe: Ne upoznaj sebe! Razori sebe! - dakle, nešto zlo, i samo ako se veoma duboko nagneš, čuješ i svoje dobro, koje glasi: „Da sebe valja da učiniš onim što jesi.”

12. dugo u postelji, odbrana

Seoska kola sa tri čoveka sporo su se, u tami, uspinjala na breg. Neki stranac im je

² Kafka je ove dve rečenice iskoristio za jedan od svojih aforizama.

došao u susret i viknuo ih. Posle nekoliko razmenjenih reči, ispostavilo se da ih stranac moli da ga povezu sa sobom. Načinili su mu mesta i pomogli da se popne. Tek posle duže vožnje, upitaše ga: Dolazite iz suprotnog smera, a sad se opet tamo vraćate? - „Da”, reče stranac. „Najpre sam išao u vašem smeru, onda sam ponovo krenuo natrag, jer je počelo da se smrkava ranije nego što sam očekivao.”

Jadikuješ zbog tišine, zbog bezizglednosti tišine, zida dobrog.

Drač je davnašnja prepreka na putu. Ako hoćeš da nastaviš, on mora vatrom biti uklonjen.

21.

Neprimerenost predmeta omogućava da ne prepoznamo nepremirenost sredstva.

Zlo je ono što skreće.

Zlo zna za dobro, ali dobro ne zna za zlo.

Samo zlo sebe saznaje.

Razgovor je sredstvo zla.

Nesuvislost religija: utemeljitelj je zakone doneo od zakonodavca, a na vernicima je

da zakone proglase zakonodavcu.

Da li postojanje religija dokazuje nemogućnost pojedinca da trajno bude dobar? Utemeljitelj odvaja sebe od dobrog, utelovljuje se. Čini li on to zbog drugih ili zato što veruje da jedino sa drugima može ostati ono što je bio, jer on mora da razori „svet” da ne bi bio prinuđen da ga voli?

Ko veruje, nije u stanju da doživi čudo. Kad je dan, ne vidimo nijednu zvezdu.

Ko čini čuda, kaže: ne mogu da ostavim zemlju.

Razdeliti verovanje tačno između sopstvenih reči i sopstvenih ubeđenja. Ne dopustiti da se ubeđenje izgubi u trenutku kad ga spoznajemo. Ne prenositi na reči odgovornost koja leži na ubeđenju. Ne dopustiti da ubeđenja budu pokradena putem reči. Još nije presudna saglasnost reči i ubeđenja, kao što to nije ni dobra vera. Zavisno od okolnosti, takve reči uvek mogu još da zasade ili iskopaju takva ubeđenja.

Iskazivanje ne znači, u osnovi, slabljenje ubeđenja - zbog čega ne bi ni trebalo jadikovati - nego slabost ubeđenja.

Biti nem jedan je od atributa savršenosti.

Čovekov sud o čovekovim postupcima istinit je i ništavan, naime, najpre istinit,

potom ništavan.

Na desna vrata, u sobu u kojoj se odvija porodično većanje, naviru bližnji, čuju poslednju reč poslednjeg govornika, hvataju je, sa njom izlaze na leva vrata u svet i izvikuju svoj sud. Sud o reči je istinit, sud po sebi je ništavan. Hoćete li konačno istinski da sudite, morali biste da za stalno ostanete u sobi, postanete deo porodičnog veća i zato, dabome, opet da budete nesposobni da sudite.

Jedino partija može stvarno da sudi, ali kao partija ona ne može da sudi. Prema tome, u svetu ne postoji mogućnost suđenja, nego samo njen zračak.

Neženstvo i samoubistvu su na sličnom sazajnom stepenu, samoubistvo i mučenička smrt nikako, možda brak i mučenička smrt.

Dobri idu ukorak. Ne znajući za njih, drugi plešu oko njih ples vremena.

I čovek u zanosu i čovek koji se davi dižu ruke. Prvi, u znak saglašavanja sa elementima, drugi, protivljenja njima.

Ne poznajem sadržinu nemam ključ ne verujem glasovima sve razumljivo jer sam to ja sam

Sujeta nagrđuje, morala bi se, dakle, zapravo usmrtniti, a umesto toga ona sebe jedino povređuje, biva „povređena sujeta”.

31. (Verovatno: 1.12.) Mesija će doći kad je nesputani individualizam verovanja mogućan, a niko ne uništi tu mogućnost, niko ne otrpi to uništenje, dakle kad se grobovi otvore. To je možda i hrišćansko učenje, ne samo u stvarnom ukazivanju na primer koji treba slediti, individualistički primer, nego i u simboličkom ukazivanju na uskrsnuće posrednika u ljudima kao pojedincima.

Verovati znači: osloboditi ono neuništivo u sebi, ili tačnije: osloboditi sebe, ili tačnije: biti neuništiv, ili tačnije: biti.

Dokolica je svakog poroka početak, svake vrline kruna.

Različiti oblici beznada na različitim deonicama puta.

Mesija će doći tek kad ne bude više potreban, doći će tek posle svog prispeća, neće doći poslednjeg dana, nego sutradan.

Zlo je nebeska zvezda vodilja dobra.

Samoubica je zatvorenik koji vidi da u zatvorskom dvorištu podižu vešala, pa u zabludi veruje da su njemu namenjena, tokom noći provaljuje iz svoje ćelije, silazi u dvorište i sam sebe obesi.

Saznanje imamo. Ko se naročito oko njega trudi, izaziva sumnju da se trudi protiv njega.

Pre nego što stupiš u svesveti hram, moraš da se izuješ, ali ne samo obuću da odložiš, nego sve, odeću u kojoj si putovao i prtljag, i svučješ samu nagost, i sve što je ispod nagosti, i sve što se skriva ispod nagosti, a onda jezgro i jezgro jezgra, onda preostalo i onda ostatak i onda još sjaj neprolazne vatre. Tek tu vatru samu usisava svesveti hram i dopušta da ga ona usisa, nijedno se od to dvoje ne može tome odupreti.

Ne samoprotresanje nego samoproždiranje

Tri su moguće kazne za praroditeljski greh: najblaža, dogodila se, isterivanje iz Raja, druga, razaranje Raja

treća - a ona bi bila najžasnija kazna - presecanje drveta života i ostavljanje svega drugog nepromenjenim

Preuzimanjem neke preterano velike ili, štaviše, svekolike, odgovornosti, gušiš sebe. Prvo obožavanje idola bilo je, svakako, strah od stvari, ali i, s tim povezan, strah od nužnosti stvari i, s tim povezan, strah od odgovornosti za stvari. Ova odgovornost je izgledala tako neizmerna da se niko čak nije usuđivao da je pripiše jednom jedinom vanljudskom biću, jer ni posredovanjem samo jednog bića ljudska odgovornost nije bila još dovoljno olakšana, saobraćanje sa samo jednim bićem bilo bi još odveć izmrljano odgovornošću, i stoga je svakoj stvari pridana odgovornost za sebe samu, pa je na to tim stvarima dodata i izvesna odgovornost za čoveka. Kad ne bismo dovoljno činili na stvaranju protivtereta, ovaj naivni svet bi bio komplikovaniji od onog kakav je nekad bio, i njegova naivnost izivljavala bi se

isključivo u brutalnim posledicama.³

Nametnuta li ti je svekolika odgovornost, onda možeš da iskoristiš trenutak i podlegneš joj od svoje volje, ali onda, u tom pokušaju, zapažáš da ti ništa nije nametnuto, nego da si ti sam ta odgovornost,

Atlas je mogao da smatra da bi, ako hoće, smeo da pusti Zemlju da padne i on krišom ode; ali, više od te pomisli nije mu bilo dopušteno.

Prividna tišina, uz koju se dani, godišnja doba, naraštaji, stoleća, ulančavaju, znači osluškivanje: tako kaskaju konji ispred kola.

31. rad u bašti, bezizglednost

Borba u kojoj ti nikako, i ni u kojem stadijumu, ne mogu biti zaštićena leđa. I uprkos tome što to znamo, to uvek iznova zaboravljamo. I čak ako to ne zaboravimo, ipak tražimo zaštitu samo da bismo prilikom tog traženja predahnuli, iako znamo da će nam se to osvetiti.

4. dugo ležanje, nesanica, sve svesniji borbe

U svetu laži, laž niti jednom nije uklonjena iz sveta time što bi joj se protivrećilo, nego samo putem sveta istine.

3 Od ovog zapisa nastao je aforizam 92. Videti dalje, među aforistićkim razmatranjima.

Na šta se pozivaš? Za šta se opravdavaš?

A. Hoćeš li da mi učiniš veliko zadovoljstvo?

B. Rado.

A. Odgovaraj mi, a da me ne pitaš.

B. Dobro. Veoma se radujem da vidim da neko hoće da pita makar naoko nezavisno od sebe. Meni bi to bilo svakako tek veoma teško dostižno.

A. Ne tako. Počinješ već na izvestan način da pitaš.

B. Neću više. Pitaj.

A. U čemu se sastoji tvoje opravdanje?

B. Nemam ga.

A. A možeš da živiš?

B. Upravo zato, jer sa opravdanjem ne bih mogao da živim. Kako bih mogao da opravdam mnoštvo svojih postupaka i životnih okolnosti.

Patnja je pozitivan element ovog sveta, pa čak jedina veza između ovog sveta i onog što je pozitivno. Samo ovde je patnja patnja. Ne tako kao da bi oni koji ovde pate, na nekom drugom mestu zbog ovog života trebalo da budu uzvišeni, nego tako da je ono što se u ovom životu naziva patnja, neizmenjeno i samo oslobođeno svoje suprotnosti, blaženstvo u nekom drugom svetu.⁴

5. Dobro jutro, nemoguće je svega se setiti

Razoriti ovaj svet tek onda bi to bilo zadatak ako bi on, kao prvo, bio zao, tj. da

⁴ Od ovog zapisa nastao je aforizam 97. Videti dalje, među aforističkim razmatranjima.

protivreči našem razboru, i kao drugo, ako bismo mi bili u stanju da ga razorimo. Da razorimo ovaj svet, ne možemo, jer ga nismo izgradili kao nešto samostalno, nego smo zalutali u njega, štaviše: ovaj svet je naša zalutalost, a kao takav je on nešto nerazorivo, ili čak nešto što jedino svojim dovršavanjem može biti razoreno, nikako odricanjem od njega.

Za nas postoji dvojaka istina, onako kako je predstavljena: drvetom saznanja i drvetom života. Istina delatnog i istina onoga što miruje; u prvom slučaju, dobro se odeljuje od zla, a drugi nije ništa drugo nego dobro samo, pri čemu istina ne zna ni za dobro ni za zlo. Prva istina nam je zaista data, drugu naslućujemo. To je sumorno viđenje. Veselo viđenje jeste da prva istina pripada trenutku, druga večnosti, i stoga prva istina utrnjuje u svetlu druge.

Zamor ne znači nužno slabost verovanja. Ili, ipak? U svakom slučaju, zamor znači nezadovoljnost. Suviše mi je tesno u svemu što značim, čak mi je večnost, koja jesam, pretesna. Ali, čitam li, na primer, neku dobru knjigu, recimo neki putopis, ona me budi, zadovoljava, dovoljna mi je. Dokaz je za to da tu knjigu nisam pre toga uključivao u svoju večnost, ili da nisam ni naslućivao onu večnost koja bi nužno obuhvatala i ovu knjigu. - Od izvesnog stepena saznanja, zamor, nezadovoljnost, stešnjenost, samopreziranje, mora da nestanu, naime na mestu gde imam snage da ono što me je ranije kao nešto strano okrepljivalo, zadovoljavalo, oslobađalo, uzdizalo, prepoznam kao sopstveno biće.

Ali, ako bi to dejstvo imalo samo kao nešto navodno strano i ti sa novim saznanjem ništa ne dobijaš ne samo u tom pogledu nego još i gubiš staru utehu. Dabome, imalo je to dejstvo samo kao nešto strano, ali ne samo to dejstvo, nego me je, nastavljajući sa delovanjem, takođe uzdiglo do ovog višeg stepena. Ne prestalo da bude strano, nego je samo počinjalo da bude „ja”. Ali, strano koje jesi, nije više strano. Time opovrgavaš stvaranje sveta i osporavaš sebe.

Trebalo bi da pozdravljam jednostušnost, a ja sam tužan kad naiđem na nju. Trebalo bi

da se, zahvaljujući jednostavnosti, osećam potpuniji, a ja - jesam li potišten?

Kažeš: trebalo bi - da se osećam; izražavaš li time neku zapovest koja je u tebi?

Pa mislim tako.

Da li je to stalna ili samo povremena zapovest?

O tome ne mogu ja da odlučujem, ipak verujem da je to stalna zapovest, ali ja je samo povremeno čujem.

Na osnovu čega to zaključuješ?

Na osnovu toga što je unekoliko čujem i onda kad je ne čujem, tak što ona sama ne biva čujna, ali prigušuje ili postepeno čini gorkim suprotan glas, koji mi, naime, kvvari jednostavnost.

A čuješ li ti, nalik tome, onda i suprotan glas kad zapovest nalaže jednostavnost

Baš to, čak povremeno verujem da ništa drugo i ne čujem osim suprotnog glasa, sve ostalo je tek san i ja puštam san da se oglasi po danu.

Zašto unutrašnju zapovest upoređuješ sa snom? Deluje li ona kao besmislena, nepovezana, neizbežna, poput nečeg što je jednom i nikad više, bezrazložno usrećujuća ili zastrašujuća, u celini nesaopštiva, a iziskuje da bude saopštena?

Sve to: besmislena, jer samo ako je ne sledim, mogu ovde da opstanem, nepovezana, jer ne znam ko je izdaje i na šta on cilja, neizbežna, jer me zatiče nepripremljenog i podjednako neočekivano snovi spavača, koji bi ipak morao, pošto je legao da spava, da računa na snove, jednokratna, ili makar izgleda kao takva, jer nisam kadar da je sledim, ne meša se sa stvarnošću i time održava netaknutom svoju jednokratnost, bezrazložno usrećuje i zastrašuje, dabome znatno ređe prvo nego drugo, nesaopštiva je, budući da nije dokučiva i, iz istog razloga, iziskuje da bude saopštena.

Hristos, trenutak

Zašto je ono što je lako tako teško? U zavodnjima sam imao - Pusti nabranje. Lako

je teško. Tako je lako i tako teško. Poput neke lovačke igre tokom koje je jedino odmorište neko drvo s one strane okeana. Ali, zašto su oni otišli odande?

Na obali je nalet talasa najjači, tako je skučeno njeno područje i tako neosvojivo.

Da nisi pitan, vratio bi se, pitanja te teraju još jedan okean dalje.

Nisu oni otišli, nego ti.

Skučenost me uvek iznova pritiska.

Ali, večnost nije mirovanje vremenskog trajanja.

U predstavi o večnom pogružuje nas nama neshvatljivo opravdanje koje vreme mora da iskusi u večnosti, kao i opravdanje nas samih kakvi jesmo, koje iz toga sledi.

U suštini su sloboda i sputanost jedno. U kojem suštinskom smislu? Ne u smislu da rob ne može da izgubi slobodu, te da je, u izvesnom pogledu, slobodniji od slobodnjaka.

Lanac naraštaja nije lanac tvog bića, a ipak je neki odnos među njima prisutan. Koji naraštaji umiru poput trenutaka tvoga života. U čemu je razlika?

Šala je to od starine: držimo svet, a jadikujemo da on nas drži.

U izvesnom smislu pobijaš prisustvo ovog sveta.

Čovekovo postojanje objašnjavaš kao mirovanje, mirovanje u pokretu.

U opštem požaru njegova kuća ostaje pošteđena, ne zato što je on bogobojažljiv, nego zato što mu je cilj da mu kuća ostane pošteđena.

Ko posmatra, u izvesnom smislu je mimo živog, hvata se za živo, pokušava da sa vetrom drži korak. Neću to da bude.

Živeti znači biti usred života; videti život pogledom u kojem sam ga stvorio.

Svet može jedino dobro da bude sagledan sa mesta sa kojeg je bio stvoren, jer samo temo je kazano: i gledaj, on beše dobar, i samo odatle može biti osuđen i razoren.

Uvek pripravan, kuća mu je prenosiva, neprekidno živi u svom zavičaju.

Presudna odlika ovog sveta jeste njegova prolaznost. U tom smislu stoleća nimalo ne prednjače trenutačnom trenutku. Kontinuitet prolaznosti, dakle, ne nudi nikakvu utehu; da novi život cvate iz ruševina dokazuje manje istrajnost života od istrajnosti smrti. Hoću li pa da se borim sa ovim svetom, moram da se oborim na njegovu presudnu odliku, dakle na njegovu prolaznost. Mogu li to ikako u ovom životu osim nadom i verovanjem?

Ti bi, dale, da se boriš sa svetom, i to oružjem stvarnijim od nade i verovanja. Verovatno da takvo oružje postoji, ali ono je jedino pod određenim pretpostavkama dokučivo i upotrebljivo; najpre hoću da vidim da li ti ispunjavaš te pretpostavke.

U noći nas je zablesnuo mesec. Ptice su kreštale od drveta do drveta. Po poljima je hujalo.

Gmizale smo kroz prašinu, par zmija.

Intuicija i doživljaj.

Je li „doživljaj” mirovanje u apsolutnom, intuicija može biti samo obilazni put preko sveta do apsolutnog. Sve bi ipak do cilja, a cilj je samo jedan. Sporazum bi, dabome, bio moguć da je razlaganje samo takvo u vremenu, dale samo jednu, doduše u svakom trenutku, ali razlaganje se čak odistinski ne odigrava.

Ko jedino na budućnost brižno misli, manje je promišljen od onog ko samo o trenutku brine, jer on se čak i ne brine o trenutku, nego samo o njegovom trajanju.

Sve patnje koje nas okružuju, i mi moramo da propatimo. Hristos je patio za

čovečanstvo, ali čovečanstvo mora da pati za Hrista. Svi mi nemamo jednako telo, ali imamo raščćenje, a ono nas provodi kroz sve bolove, u ovom ili onom vidu. Kao što se dete razvije kroz sve životne stadijume, do starosti i do smrti - i svaki stadijum, u osnovi, izgleda u žudnji ili strahu nedostižan prethodnom - tako se i mi razvijamo - podjednako duboko povezani sa čovečanstvom koliko sa sobom - kroz sve patnje ovog sveta. U tom okviru nema nikakvog mesta za pravednost, ali ni za strah od patnji ili za tumačenje patnje kao nečeg zasluženog.⁵

Kontemplacija i aktivnost imaju svoju prividnu istinu, ali tek aktivnost koju je kontemplacija isporučila ili, štaviše, aktivnost koja se vraća sebi jeste istina.

Pronalasci izmiču ispred nas kao što obala izmiče ispred parobroda koji neprestano podrhtava od mašina u njemu. Pronalasci rade sve što je moguće da bude urađeno. Nije, recimo, pravo reći: avion ne leti poput ptice, ili: nikad nećemo biti u stanju da napravimo živu pticu. Sigurno je da nećemo, ali greška je na prigovoru: to je kao kad bismo od parobroda iziskivali da se, uprkos tome što je uzeo kurs po pravoj liniji, uvek iznova upućuje ka početnoj tački. Ptica ne može biti stvorena nekim prvobitnim činom, jer je već stvorena, da uvek iznova nastaje na osnovu prvog stvaralačkog čina, a nemoguće je provaliti u taj živi poredak stvoren na osnovu neke prvobitne neprekinute volje, tako kao što se u predanju kazuje da je prva žena bila, doduše, stvorena od rebra muškarca, ali da se to nikad više nije ponovilo, nego da se od tada muškarci uvek žene ćerkama drugih. Ali, metode i putevi stvaranja ptice - o čemu je reč - i aviona ne moraju se razlikovati, pa i tumačenje divljaka, koji brkaju puščani pucanj i prasak groma, može sadržavati određenu istinu.

Dokaz da smo prethodno živeli: ranije sam te već video, što je čudo pređašnjeg vremena i, naposljetku, svekolikog vremena.

5 Od ovog zapisa nastao je aforizam 102. Videti dalje, među aforističkim razmatranjima.

Osećao je to na slepoočnici kao što zid oseća vrh eksera koji treba da bude zakucan u njega. Dakle, nije to osećao.

Ovde niko ne stvara više od duhovne mogućnosti svog života; sporedno je što to izgleda kao da radi zbog svoje prehrane, odeće itd., jer mu je upravo sa svakim vidljivim zalogajem pružen i jedan nevidljivi, sa svakim vidljivim odelom i jedno nevidljivo, itd. To je svakom čoveku opravdanje. To izgleda kao da utemeljuje svoju egzistenciju naknadnim opravdanjima, ali to je samo psihološki odraz rukopisa u ogledalu - on istinski uspostavlja svoj život na svojim opravdanjima. Svaki čovek, naravno, mora biti kadar da opravda svoj život (ili svoju smrt, što je isto), i taj zadatak ne može da izbegne. Da li bismo uzdizanje putem pogleda

Vidimo da svi ljudi žive svoj život (ili okušavaju svoju smrt). To ne bi bilo moguće bez unutrašnjeg opravdanja, nijedan čovek ne može da živi neki neopravdani život. To nas zavodi ka mišljenju da čovek opravdavanjima utemeljuje svoj život,

Psihologija je čitanje nekog rukopisa putem ogledala, dakle naporna i, u pogledu sve usaglašenijih rezultata, plodonosna, iako se ništa doista nije dogodilo.

Posle smrti nekog čoveka, čak i na zemlji, na izvesno vreme, s obzirom na pokojnika nastupa neko posebno blagotvorno zatišje, prestaje zemna grozničavost, ne vidimo više da se umiranje nastavlja, lutanje izgleda obesnaženo, i prilika je čak da živi dođu do daha, zbog čega otvaramo prozore u sobi preminulog, a onda se ipak sve pokazuje tek kao privid i počinju bol i jadikovka.

Okrutnost smrti počiva u tome da ona donosi stvarnu bol zbog svršetka, ali nije on

Najveća okrutnost smrti: prividan svršetak izaziva stvarnu bol.

Jadikovanje kod samrtne postelje jeste zapravo jadikovanje nad tim da se ovde nije umrlo u istinskom smislu, i da još moramo da se zadovoljimo ovakvim umiranjem, još moramo da igramo igru.

26. Sunčano jutro

Razvitak čovečanstva - rašćenje snage umiranja.

Naše spasenje je smrt, ali ne ova.

Sve mu se uklapalo u zdanje. Strani radnici su doneli mermerne blokove, isklesali ih i saobrazili. To kamenje je podizano i pomerano onako kako su se, mereći, kretali njegovi prsti. Nijedno zdanje nije nikad sagrađeno tako lako kao ovaj hram ili, štaviše, ovaj hram je nastao onako kako istinski valja graditi neki hram. Samo što su na svakom kamenu - sa kojeg li su kamenoloma poticali? - nesuvislom detinjom rukom, nekim očevidno izuzetno oštrim instrumentom, bile urezane nespretne škrabotine ili su čak to bili varvarski zapisi gorštaka, namenjeni večnosti trajnijoj od hrama.

Bilo je tiho letnje podne, grof je sedeo za ručkom. Vrata se otvoriše, ali ovog puta se

na njima nije pojavio sluga nego brat Filota. „Brate”, reče grof i ustade, „eto ponovo tebe koga već tako davno nisam video osim u snovima.” Okno na staklenim vratima koja su vodila na terasu rasprsnu se na komadiće i u sobu ulete ptica, crvenosmeđa poput jarebice, ali veća i dužeg kljuna. „Pričekaj, odmah ću je uhvatiti”, reče brat, i zadiže jednom rukom monašku rizu i drugom se maši da zgrabi pticu u letu. Utom uđe sluga sa pladnjem punim divnih voćnih plodova, oko kojih ptica sad poče mirno, u malim krugovima, da obleće i snažno ih kljuca.

Sluga je, kao skamenjen, držao pladanj i, začuđen, zapravo nije gledao u voće, pticu i brata koji je nastavljao sa svojim lovom. Druga vrata su se otvorila i ušli su seljani sa peticijom da bi molili da im bude dopušteno korišćenje nekog puta kroz šumu, što im je potrebno za lakše obrađivanje njihovih njiva. Ali, oni su naišli u pogrešno vreme, jer je grof bio još dete koje pohađa školu i sedeo je na klupici i učio. Stari grof je, naravno, već bio umro i mladi je, tako, trebalo da vlada, ali njegova vladavina još nije bila nastupila, pa je zbog te pauze u istoriji poslanstvo došlo uzalud. Gde će ono završiti? Hoće li se vratiti? Da li će blagovremeno shvatiti kako stvari stoje? Pošto je među njima bio i učitelj, on se izdvoji iz grupe i krenu da mladom grofu drži nastavu. Jednim zamahom počisti on sve što se nalazilo na stolu, okrenu ga tako da njegova površina dođe kao tabla i na njoj kredom napisa brojku 1.

Pili smo, kanabe nam je postao suviše tesan, kazaljke na zidnom časovniku neprestano su se okretale u krugovima. Sluga je zavirio unutra, a mi smo mu dali znak podignutim rukama. Ali, on je bio privučen nečijom prilikom na sofī kod prozora. Tamo je sporo ustajao neki starac u tankom, tamnom, svilankasto blistavom odelu, a njegovi prsti još su se poigravali na bočnim naslonima. „Oče”, uzviknu sin, „Emile”, starac

Za mene je put do bližnjeg veoma dug.

[Aforistička razmatranja]⁶

1

Istinski put vodi po konopcu koji nije razapet visoko nego tik nad tlom. On je, izgleda, većma namenjen da sapliće nego da se po njemu hoda.

2

Sve ljudske pogreške jesu nestrpljenje, prevremeni prekid metodičnosti, prividno ograđivanje prividne stvari.

3

Dva su glavna ljudska greha, uz kojih se izvode svi ostali: nestrpljivost i nehaj. Iz Raja su isterani zbog nestrpljivosti, zbog nehaja se ne vraćaju u njega. Ali, možda postoji samo jedan glavni greh: nestrpljivost. Isterani su zbog nestrpljivosti, ne vraćaju se zbog nestrpljivosti.*

4

Mnoge seni preminulih bave se samo time da ližu talase reke mrtvih, jer ona dolazi od nas i još nema slan ukus naših mora. Reka se onda trza, okreće svoj tok u suprotni smer i otplavljuje mrtve natrag u život. Ali, oni su srećni, pevaju zahvalnice i miluju gnevnu reku.

6 Aforizmi, ili delovi aforizma, označeni sa *, u rukopisu su precrtani olovkom. Izvesne brojke nedostaju. Ovi aforizmi su u obliku i broju kako nam ih je ostavio sam Kafka, prepisavši ih učisto iz svojih sveski u kojima je pisao tokom 1917. i 1918. godine. Precrtavanje pojedinih ukazuje na piščevu nameru da na njima još radi. Ponegde je želeo da od dva sačini jedan (dvobrojevi!), a uočavamo da je poneki potpuno isključio (preskakanje rednog broja).

5

Od izvesne tačke nema više povratka. Do te tačke valja dospeti.

6

Odlučan trenutak u ljudskom razvitku neprestano traje. Zato su u pravu revolucionarni duhovni pokreti koji sve pređašnje proglašavaju za ništavno, jer se još ništa nije dogodilo.

7

Jedno od najdelotvornijih sredstava kojima đavolsko zavodi, jeste pozivanje na borbu. Ona je poput borbe sa ženama, koja okončava u krevetu.*

8/9

Neka smrdljiva kučka, koja je za života nakotila silan broj kučića, i čije telo je mestimično već počelo da truli, ali bila mi je sve u detinjstvu, verno me i stalno prati, a sebe nisam kadar da nateram da je udarim, nego čak, zazirući od njenog daha, odstupam nekoliko koraka od nje, pri čemu će me ona ipak, ako drugačije ne odlučim, pritisnuti u neki već vidljivi kutak iza zid, da bi tamo na meni i sa mnom potpuno sagnjila, ližući mi do samog kraja - ukazujući mi čast? - ruku svojim ucvljalim i gnojnim jezikom.

10

A. je veoma uobražen, veruje da je daleko odmakao u dobru, pošto oseća da je, kao neki uvek primamljiv predmet, izložen sve većem broju iskušenja iz njemu dosad sasvim neznanih smerova. Ali, tačno objašnjenje jeste da je u njega ušao neki veliki đavo, kome se pridružuju mnogi manji da bi služili velikom.

11/12

Raznolikost pogleda koje možemo imati, recimo, o nekoj jabuci: pogled dečaćića koji mora da istegli vrat da bi makar malo ugledao jabuku na stolu i pogled domaćina koji uzima

jabuku i slobodno je pruža drugaru za stolom.

13

Kad saznanje započne, prvi je njegov znak želja za umiranjem. Ovaj život izgleda nepodnošljiv, neki drugi nedohvatljiv. Ne stidimo se više što hoćemo da umremo, molimo da nas iz stare ćelije, koju mrzimo, presele u novu, koju ćemo tek naučiti da mrzimo. U tome deluje i ostatak verovanja da će, dok nas preseljavaju, Gospod slučajno naići hodnikom, pogledati zatvorenika i kazati: Ovog ne treba ponovo da zatvarate. On dolazi k meni.

14

Hodiš li po nekoj ravnici, nošen dobrom voljom da hodaš, a ipak koračajući unatrag, bila bi to očajnička stvar; ali, pošto se vereš uz okomiti obronak, onoliko okomit, recimo, koliko si i ti sam gledan odozdo, koračanje unatrag može biti izazvano takođe samo reljefom tla i ne moraš da očajavaš.*

15

Poput staze u jesen: tek što je počišćena, ponovo biva prekrivena suvim lišćem.

16

Kavez je pošao u potragu za pticom.

17

Na ovom mestu još nikad nisam bio: disanje je drugačije, pored njega zvezda sija blistavije od sunca.

18

Kad bi bilo moguće da sagradimo Vavilonsku kulu, ne penjući se na nju - izgradnja bi bila odobrena.

19

Ne dopusti da te zlo nagna da poveruješ da bi pred njim mogao da imaš tajne.

20

Leopardi su provalili u hram i posrkali sav talog iz žrtvenih vrčeva; to se neprestano ponavlja; naposljetku se na to može računati unapred i postaje deo obreda.

21

Tako čvrsto kao što ruka drži kamen. Ali, ona ga drži samo da bi ga što dalje hitnula. Ali i u tu daljinu vodi put.

22

Ti si zadatak. Nijednog učenika nadaleko i naširoko.

23

Od istinskog protivnika sliva se u tebe bezgranična srčanost.

24

Shvatiti sreću da tlo na kojem stojiš ne može biti veće od dve stope pod tobom.

25

Kako da se radujemo svetu osim ako mu ne prebegnemo.

26

Skrovišta su mnogobrojna, izbavljenje samo jedno, ali mogućnosti za izbavljenje opet onoliko koliko je skrovišta.*

Postoji cilj, a nikakvog puta; ono što nazivamo put jeste oklevanje.

27

Da činimo negativno, još nam je naloženo, a pozitivno, to nam je već dato.

28

Kad jednom prihvatimo zlo, ono više ne iziskuje da mu verujemo.

29

Skrivene misli sa kojima prihvataš zlo u sebi, nisu tvoje nego su od zla.

Životinja otima bič od gospodara i bičuje sebe da bi postala gospodar, a ne zna da je to samo fantazija izazvana novim čvorom na remenu gospodarevog biča.

30

Dobro, u izvesnom smislu, nije kadro da uteši.*

31

Ne težim da ovladam sobom. Ovladavanje sobom znači: hteti delovati na nekom slučajnom mestu beskrajnih zračenja moje duhovne egzistencije. Ali, moram li da oko sebe povlačim takve krugove, bolje da to činim nedelatno, u prostoju zadivljenosti ogromnim kompleksima, i sa sobom uzmem samo okrepljenje koje taj prizor nudi *a contrario*.

32

Vrane tvrde da bi jedna jedina vrana mogla srušiti nebo. To je nesumnjivo, ali ništa ne dokazuje protiv neba, jer nebo upravo znači: nemogućnost vrana.

33

Mučenici ne potcenjuju telo, dopuštaju mu da se uzdigne na krst, i u tome su složni sa svojim protivnicima.*

34

Njegova iznurenost je iznurenost gladijatora posle borbe, a posao mu je bio da okreči kutak u jednoj od činovničkih prostorija.

35

Ne postoji Imati, samo Biti, samo Biti koje žudi za poslednjim dahom, za ugušenjem.

36

Ranije nisam shvatao zašto nisam dobijao nikakav odgovor na svoje pitanje, a danas ne shvatam kako sam mogao i da poverujem da mogu da pitam. Ali, nisam čak ni verovao, samo sam pitao.

37

Njegov odgovor na tvrdnju da on možda poseduje, ali da ne bivstvuje, sastojao se jedino od trepeta i damara srca.

38

Neko se čudio kako se on lako kreće putem ka večnosti; on se, naime, strmoglavljivao niz njega.

39

Zlu ne možemo plaćati u ratama - a to neprestano pokušavamo.

Zamislivo je da je Aleksandar Veliki, uprkos ratnim uspesima iz svoje mladosti, uprkos izvrsnoj vojsci koju je ustrojio, uprkos snagama usmerenim na promenu sveta, koje je u sebi osećao, zastao na Helespontu i nikad ga nije prešao, i to ne zbog straha, ne zbog neodlučnosti, ne zbog klonuća volje, nego zbog zemljine teže.

39a

Put je beskonačan, tu nema šta da se doda niti da se oduzme, a ipak svako tome još prilazi sa svojim detinjastim aršinom: „Još i ovaj aršin puta svakako moraš da pređeš, i neće ti to biti zaboravljeno.”*

40

Samo naše poimanje vremena dopušta da to nazovemo Poslednji sud, a zapravo je to Preki sud.*

41

Utešno je što je nesrazmera stvari u svetu, izgleda, samo brojčana.

42

Na grudi oboriti glavu ispunjenu gađenjem i mržnjom.

43

Još se lovački kerovi igraju u dvorištu, ali im divljač neće umaći, koliko god već sad unezvereno jurila kroz šume.

44

Smešno si se u hamove opasao za ovaj svet.

45

Što više konja upregneš, utoliko brže krećeš - naime, ne da će biti istrgnut šip iz temelja, što je nemoguće, ali će remenje biti pokidano i eto nesputane radosne vožnje.

46

Reč „sein” u nemačkom jeziku znači dve stvari: biti i pripadati mu.

47

Bili su stavljeni pred izbor da postanu kraljevi ili kraljevi glasnici. Kao što je to kod dece, svi su hteli da budu glasnici. Zato postoje samo glasnici, hrle svetom i sami, pošto kraljeva nema, jedni drugima dovikuju poruke koje su otuda postale besmislene. Rado bi okončali svoj bedan život, ali se ne usuđuju zbog tog što su položili glasničku zakletvu.

48

Verovati u napredak ne znači verovati da se neki napredak već odigrao. To ne bi bilo verovanje.

49

A. je virtuoz, a nebo mu je za to svedok.

50

Čovek nije sposoban da živi bez trajnog poverenja u nešto neuništivo u sebi, pri čemu i to što je neuništivo, kao i poverenje, mogu ostati trajno skriveni od njega. Jedna od mogućnosti da se izrazi ta skrivenost jeste vera u nekog ličnog boga.*

51

Posredovanje zmijske je bilo potrebno: zlo može zavesti čoveka, ali ne i prometnuti se u

čoveka.

52

U borbi između tebe i sveta sekundiraj svetu.*

53

Nikog ne smemo da obmanjujemo, pa ni svetu da ne kažemo da je pobedio.

54

Ne postoji ništa drugo osim duhovnog sveta; ono što nazivamo čulnu svet jeste zlo u duhovnom, a ono što nazivamo zlim jeste samo nužnost u nekom trenutku našeg večitog razvitka.

Svet je moguće rastočiti pomoću veoma jake svetlosti. Pred slabim očima on biva čvrst, pred još slabijim dobija pesnice, pred još slabijim biva stidljiv i satire onog ko se usudi da ga pogleda.

55

Sve je obmana: tražiti najmanju meru prevara, ostati u uobičajenim granicama, tražiti najveću meru. U prvom slučaju, obmanjujemo dobro, time što hoćemo da ga suviše lako zaslužimo, a zlo, time što mu postavljamo odveć nepogodne uslove borbe. U drugom slučaju, obmanjujemo dobro time što mu čak, dakle, ne stremimo ni u zemnom svetu. U trećem slučaju, obmanjujemo dobro, time što se najviše moguće udaljavamo od njega, a zlo, time što se nadamo da ćemo ga, silno ga veličajući, učiniti nemoćnim. Odavde, dakle, proizlazi da bi trebalo istaći drugi slučaj, jer dobro uvek obmanjujemo, a zlo, barem naoko, u ovom slučaju ne.

56

Postoje pitanja preko kojih ne bismo mogli da pređemo ako ih ne bismo po prirodi bili oslobođeni.

57

Za sve što ne spada u čulni svet, jezik može biti upotrebljen jedino na način nagoveštavanja, ali nikad, čak ni samo približno, na način poređenja, pošto on, saglasno čulnom svetu, govori jedino o posedovanju i njegovim odnosima.

58

Lažemo što je moguće manje samo kad lažemo što je moguće manje, a ne kad za to ima što je moguće manje prilike.*

59

Sagledan iz njega samog, neki ne suviše koracima istrošen stepenik tek je donekle jednoliko sklopljena drvenarija.*

60

Ko se odriče sveta, mora voleti sve ljude, jer se odriče i njihovog sveta. Zato on počinje da naslućuje istinsko ljudsko biće, koje može biti jedino voljeno i ništa drugo, uz pretpostavku smo istorodni sa njim.

61

Ko u granicama sveta voli svog bližnjeg, ne postupa ni više ni manje neispravno od onog ko u granicama sveta voli sebe. Ostaje samo pitanje da li je ono prvo moguće.

62

Činjenica da ne postoji ništa drugo osim duhovnog sveta, uskraćuje nam nadu i pruža nam izvesnost.

63

Naša umetnost je jedan od načina da budemo zaslepljeni istinom: Svetlost koja izmiče na izboličenom licu istinita je, i ništa više.

64

Isterivanje iz Raja je u svom glavnom vidu večito: Naime, isterivanje iz Raja je, doduše, konačno, i život u svetu je neizbežan, ali večitost tog procesa, uprkos tome, čini mogućnim da ne samo što možemo trajno da ostanemo u Raju nego da smo doista tamo trajno, svejedno da li ovde to znamo ili ne znamo.

66

On je slobodan i obezbeđen građanin zemlje, jer je na lancu dovoljno dugom da su mu nesputano pristupačna sva zemaljska prostranstva, a ipak dugom tek onoliko da ga ništa ne može istrgnuti preko granica zemlje. Ali, istovremeno, on je i slobodan i obezbeđen građanin neba, jer je i na slično proračunatom nebeskom lancu. Sad, hoće li na zemlju, steže ga ogrlica neba, hoće li na nebo, zemaljska. I uprkos tome, sve mogućnosti su mu na raspolaganju i to oseća, pa se čak i protivi tome da celu tu stvar svede na neku grešku prilikom prvog ulančavanja.

67

On trči za činjenicama poput nekog početnika u klizanju, koji uz to vežba negde gde je zabranjeno.

68

Šta je veselije od vere u nekog kućnog boga!

69

Teorijski postoji jedna savršena mogućnost sreće: verovati u ono neuništivo u sebi, a

ne težiti mu.

70/71

Neuništivo je jedno: to je svako pojedinačno ljudsko biće i, istovremeno, ono je svima zajedničko; otuda besprimerno nerazlučiva povezanost među ljudima.

72

U istom čoveku postoje saznanja koja, uz najveću mogućnu međusobnu različitost, ipak imaju isti objekat, tako da se opet mora jedino zaključiti da u istom čoveku postoje različiti subjekti.*

73

On ždere otpatke sa sopstvenog stola; zbog toga je neki trenutak duže sit od svih ostalih, ali se odučava od jedenja onog što je gore na stolu; ali, zbog toga onda nema više otpadaka.

74

Ako je ono što je u Raju trebalo da bude uništeno, bilo uništivo, onda ono nije bilo presudno; ali, ako je bilo neuništivo, onda živimo u lažnom verovanju.

75

Oprobaj se na čovečanstvu. Ono čini da sumnjičavci sumnjaju, a vernici veruju.*

76

Ovo osećanje: „ovde ne bacam sidro” i namah osetiti oko sebe kovitlavu bujicu koja te nosi.

Preokret. Vrebajući, plašljivo, sa nadom se odgovor šunja oko pitanja, očajnički traga po njegovom nepristupačnom licu, sledi ga po najbesmislenijim putevima, to jest po onima

koji što je moguće više izbegavaju odgovor.

77

Druženje sa ljudima zavodi na samoposmatranje.

78

Duh se oslobađa tek kad prestaje da bude podrška.

79

Čulna ljubav nas vara u pogledu nebeske; ne bi to mogla sama, ali može to pošto je u njoj, nesvesno, elemenat nebeske ljubavi.

80

Istina je nedeljiva, dakle nije u stanju da sebe spozna; ko bi da je spozna, mora biti laž.*

81

Niko ne može da žudi za onim što mu, na kraju krajeva, šteti. Čini li nam se, ipak, da je tako kod pojedinaca - a možda nam se da je tako uvek čini - onda se to može objasniti time da neko u čoveku žudi za nečim što, doduše, ovom koristi, ali drugom nekom, tek upola pozvanom da sudi o tome slučaju, teško šteti. Da je čovek odmah, na početku, a ne tek tokom prosuđivanja, stao na stranu drugog nekog, prvi neko bi utnuo i sa njim bi utnula žudnja.

82

Zašto žalimo zbog iskonskog greha? Nismo zbog njega isterani iz Raja, nego zbog drveta života, da ne jedemo s njega.

83

Nismo grešni samo zato što smo jeli sa drveta saznanja, nego i zato nismo jeli sa drveta života. Grešno je stanje u kojem smo, bez obzira na krivicu.

84

Stvoreni smo da bismo živeli u Raju; Raju je bilo dosuđeno da nam služi. Ono što je nama bilo suđeno, promenjeno je; nije rečeno da li se to dogodilo i sa onim što je Raju bilo suđeno.

85

Zlo je zračenje ljudske svesti u određenim prelaznim položajima. Nije čulni svet zapravo privid, nego njegovo zlo koje, dabome, u našim očima sazdaje čulni svet.

86

Počevši od iskonskog greha, po sposobnosti za saznanje dobra i zla mi smo suštinski jednaki; uprkos tome, baš u pogledu nje tražimo naše posebne prednosti. Ali, tek s one strane tog saznanja iskrsavaju istinske razlike. Privid da stvar stoji suprotno budi se na sledeći način: niko se ne može zadovoljiti jedino saznanjem, nego mora nastojati da dela u skladu sa njim. Ali, za to mu nije pridodata snaga, i otuda mora sebe da razgrađuje, čak i uz opasnost da time ipak neće pribaviti potrebnu snagu, ali ništa drugo mu ne preostaje osim tog poslednjeg pokušaja. (U tome i jeste smisao pretnje smrću koja je išla uz zabranu jedenja sa drveta saznanja; možda je to i iskonski smisao prirodne smrti.) A tog pokušaja se boji; radije bi opozvao saznanje dobra i zla (naziv „iskonski greh” vodi poreklo iz tog straha); ali, ono što se dogodilo ne može biti opozvano, nego samo zamućeno. U tu svrhu nastaju motivacije. Ceo svet ih je kreat, i ceo vidljivi svet možda čak nije ništa drugo doli motivacija čoveka, odavno željnog počinka, da na trenutak predahne. Naime, pokušaj da se krivotvori činjenica saznanja, da se saznanje tek učini cilj.

87

Vera kao sečivo giljotine, tako teško, tako lako.

88

Smrt je pred nama, recimo, kao slika Aleksandrovog vojevanja na zidu učionice. Stvar je u tome da putem svojih dela u ovom životu potamnimo ili čak izbrišemo sliku.

90

Dve mogućnosti: učiniti sebe beskrajno malim ili to biti. Prvo je dovršenost, dakle neaktivnost; drugo je početak, dakle akcija.*

91

Za izbegavanje zbrke oko reči: ono što treba da bude aktivno uništeno, mora pre toga biti čvrsto držano; ono što se drobi, drobi se, ali ne može biti uništeno.*

92

Prvo obožavanje idola bilo je, svakako, strah od stvari, ali i, s tim povezan, strah od nužnosti stvari i, s tim povezan, strah od odgovornosti za stvari. Ova odgovornost je izgledala tako neizmerna da se niko čak nije usuđivao da je pripiše jednom jedinom vanljudskom biću, jer ni posredovanjem samo jednog bića ljudska odgovornost nije bila još dovoljno olakšana, saobraćanje sa samo jednim bićem bilo bi još odveć izmrljano odgovornošću, i stoga je svakoj stvari pridata odgovornost za sebe samu, pa je na to tim stvarima dodata i srazmerna odgovornost za čoveka.

93

Nijednom više psihologija!

94

Dva zadatka za početak života: sve više ograničavati svoj krug i redovno proveravati nisi li se prikrio negde izvan svog kruga.

95

Zlo je ponekad, znali to ili ne znali, u ruci poput neke alatke, pa ga možemo, ako nam je volja, bez pogovora odložiti na stranu.*

96

Radosti ovog života nisu od njega, nego od našeg straha pred uspinjanjem u neki viši život; muke ovog života nisu od njega, nego od našeg samomučenja zbog rečenog straha.

97

Samo ovde je patnja patnja. Ne tako kao da bi oni koji ovde pate, na nekom drugom mestu zbog ovog života trebalo da budu uzvišeni, nego tako da je ono što se u ovom životu naziva patnja, neizmenjeno i samo oslobođeno svoje suprotnosti, blaženstvo u nekom drugom svetu.

98

Predstava o beskrajnom rasponu i obilju kosmosa proističe iz krajnjeg mešanja napornog stvaranja i nesputanog samoodređivanja.

99

Koliko nas više od najnepopustljivijeg ubeđenja o našem sadašnjem grešnom stanju pritiska čak i najkrhkije ubeđenje o nekadašnjem večitom opravdanju naše zavisnosti od vremena. Tek snaga u podnošenju ovog drugog ubeđenja, koje u svojoj čistoti potpuno obuhvata ono prvo, jeste mera verovanja. Mnogi smatraju da se, pored velike prvobitne obmane, u svakom slučaju naročito za njih još namešta neka mala posebna obmana, i da,

dakle, kad se na pozornici igra neki ljubavni komad, glumica upućuje, osim lažljivog osmeha namenjenom ljubavniku iz komada, još i neki naročito lukav osmeh sasvim određenom gledaocu na poslednjoj galeriji. To znači ići predaleko.

100

Može postojati znanje o đavolskom, ali ne i verovanje u đavolsko, jer đavolskog nema više od onoliko koliko postoji.

101

Greh nastupa uvek otvoreno i odmah se da uočiti putem čula. On se kreće na svom korenju i ne moramo da ga čupamo.

102

Sve patnje koje nas okružuju, i mi moramo da propatimo. Svi mi nemamo jednako telo, ali imamo raščćenje, a ono nas provodi kroz sve bolove, u ovom ili onom vidu. Kao što se dete razvije kroz sve životne stadijume, do starosti i do smrti (i svaki stadijum izgleda, u osnovi, u žudnji ili strahu nedostižan prethodnom), tako se i mi razvijamo (podjednako duboko povezani sa čovečanstvom koliko sa sobom) kroz sve patnje ovog sveta. U tom okviru nema nikakvog mesta za pravednost, ali ni za strah od patnji ili za tumačenje patnje kao nečeg zasluženog.

103

Možeš da se uzdržiš od patnji u svetu; to ti je prepušteno i kako godi tvojoj prirodi; ali, možda je upravo to uzdržavanje jedina patnja koju bi mogao da izbegneš.

104

Čovek ima slobodnu volju, i to trojako:

Prvo, bio je slobodan kad je hteo ovaj život, a sad to, dabome, ne može više da opozove, jer nije više onaj kad je to hteo, osim utoliko što ipak sprovodi svoju tadašnju volju

time što živi.

Drugo, slobodan je po tome što može da bira put tog života i kako će njime da ide.

Treće, slobodan je po tome što, kao onaj koji će jednom opet postojati, ima volju da pod svakim uslovom ide kroz život i na taj način dospe do sebe, i to putem koji, doduše, može biti izabran, ali je, u svakom slučaju, tako lavirintski da ne zaobilazi nijedno mestašće u ovom životu.

To je trojakost slobodne volje, ali ta tri načina, pošto su istovremena, takođe su jedan jedini način i u osnovi su do te mere jedan jedini da on ne ostavlja nikakvog mesta za neku volju, niti slobodnu niti neslobodnu.

105

Sredstvo kojim svet zavodi, kao i znak jamstva da je ovaj svet samo prelaz, jesu isto. S pravom, jer samo tako je ovaj svet kadar da nas zavodi, a to je saglasno sa istinom. Ali, najgore je što posle uspešnog zavođenja zaboravljamo jamstvo i tako nas, zapravo, dobro namami u zlo, pogled žene u njen krevet.

106

Skršćenost nudi svakom, pa i samotnom beznadniku, najsnažniji odnos prema bliskim ljudima, i to bez odlaganja, ali samo, dabome, kad je skršćenost potpuna i trajna. Ona je za to sposobna, jer je istinski jezik molitve, istovremeno obožavanje i najčvršće vezivanje. Odnos prema bliskim ljudima jeste molitveni odnos, a odnos prema sebi - odnos stremljenja; iz molitve se izvlači snaga za stremljenje.

Možeš li zar da poznaješ nešto drugo osim obmane? Bude li obmana jednom uništena, ne smeš da pogledaš tamo ili ćeš se pretvoriti u stub soli.

107

Svi su veoma ljubazni prema A., onako, recimo, kao što neki izvrstan bilijarski sto pokušavamo da brižljivo očuvamo čak i od dobrih igrača, sve dok ne dođe veliki igrač koji strogo ispituje sto, ne trpi nikakvo prethodno oštećenje, ali onda, kad krene lično da igra, najbezobzirnije divlja po njemu.

108

„A onda se vratio svom poslu kao da se ništa nije bilo dogodilo.” To je napomena koja nam je dobro poznata iz nerazgovetnog obilja starih priča, mada se možda ne nalazi ni u jednoj.

109

„Ne možemo reći da nam nedostaje verovanje. Čak i prosta činjenica da živimo ne može biti iscrpljena u svojoj vrednosti u pogledu verovanja.”

„Ima li tu neke vrednosti u pogledu verovanja? Ne možemo ipak da ne živimo.”

„Baš u tome 'ne možemo ipak' skriva se mahnita snaga verovanja; u tom poricanju ona poprima oblik.”

Nije neophodno da izideš iz kuće. Ostani za svojim stolom i oslušuj. Nemoj ni da oslušuješ, samo čekaj. Nemoj čak ni da čekaš, budi potpuno tih i sam. Svet će ti se ponuditi da mu skineš obrazinu, ništa drugo ne može, u zanosu će se izvijati pred tobom.

Zima 1917/1918 - proleće 1922

Volim je i ne mogu sa njom da razgovaram, uhodim je da je ne bih sreo

Voleo sam devojku koja je i mene volela, ali morao sam da je ostavim.

Zašto?

Ne znam. Bilo je to kao da je okružena oružnicima koji su koplja držali napolje uperena. I kad bih joj se približio, naleteo bih na šiljke, bivao ranjen i morao da uzmaknem. Mnogo sam stradavao.

Da li je za to devojka bila imalo kriva?

Ne verujem, ili sam čak siguran da nije. Poređenje od maločas nije bilo potpuno, pošto sam i ja bio okružen oružnicima koji su koplja držali okrenuta unutra, naime prema meni. Kad god bih se primaknuo devojci, naleteo bih najpre na koplja svojih oružnika i već tu je moje napredovanje bilo zaustavljeno. Možda do devojčinih oružnika nikad nisam ni dospeo, pa ako bi trebalo da sam i dopro, onda to već krvareći od svojih kopalja i bez svesti.

Da li je devojka ostala sama?

Ne, neko drugi je prodro do nje, lako i ničim sprečavan. Iscrpljen sopstvenim nastojanjima, gledao sam na to onako ravnodušno kao da sam vazduh kroz koji su njihova lica nalegla jedno na drugo u prvom poljupcu.

[Iz dnevnika]⁷

10.1 (1920)

Tužno nizanje popodneva (park sa drvećem)

Sa zatiljka mu je kao segment isečen komad. Sa suncem, ceo svet gleda unutra. To ga čini nervoznim, odvraća ga od rada, obuzima ga i srdžba da upravo on treba da bude lišen pogleda na taj prizor

Predosećanje konačnog oslobođenja nije opovrgnuto ako je i sutradan utamničenost još nepromenjena ili štaviše zaoštrena ili ako se čak izričito obznanjuje da ne treba nikad da prestane. Sve to može, naprotiv, da bude nužna pretpostavka konačnog oslobođenja.

Ni u jednoj prilici on nije dovoljno pripremljen, ali zbog toga ne može sebi nimalo da prebacuje, jer otkud bi u ovom životu, koji tako mučiteljski u svakom trenutku iziskuje da budete pripremljeni, bilo vremena da se pripremite, pa čak i ako bi vremena bilo, zar biste mogli da se pripremite pre nego što ste i upoznati sa zadatkom, tj. da li biste uopšte mogli da prebrodite neki prirodan, a ne samo neki veštački ustrojen zadatak? Otuda je on već i odavno pod točkovima, na šta je, čudnovato ali utešno, bio najmanje pripremljen.

Pronašao je arhimedovsku tačku, ali ju je iskoristio protiv sebe; očevidno, bilo mu je dato da je pronade jedino pod tim uslovom

⁷ Odavde pa do sledeće vodoravne razdelne linije, zapisi su iz takozvanih dnevničkih svesaka (koje istraživači nazivaju, zbog njihovih dimenzija, *Quarto*-sveskama), ali ih Maks Brod nije uvrstio u svoju verziju Kafkinih *Dnevnika*, pa su, osim dva, izostali iz dosadašnjih srpskih prevoda.

13 (januar 1920)

Sve što čini, izgleda mu, doduše, izvanredno novo, ali i, saglasno sa tim nemogućnim obiljem novog, izvanredno diletantski, unekoliko jedva podnošljivo, nesposobno da postane istorijsko, da to raskida lanac pokolenja, da prvi put najdublje prekida muziku sveta koja se do sada makar naslućivala. Pokatkad, u svojoj taštini, većma strahuje za svet nego za sebe.

Na tamnicu bi mogao da pristane. Završiti kao zatvorenik - to bi mogao biti cilj života. Ali, ovo je bio kavez. Ravnodušno, gospodarski, onako odomaćeno, kroz rešetke strujala je buka sveta, zatvorenik je bio zapravo slobodan, mogao je u svemu da učestvuje, nije mu promicalo ništa što se napolju dešavalo, čak je mogao i da napusti kavez, jer je između šipki bio po metar razmaka, nije bio čak ni zatvoren.

Drži ga osećanje da sebi preprečuje put time što živi. Onda iz tog preprečavanja opet izvlači dokaz da živi.

14. (januar 1920) Poznaje sebe, veruje u druge, i ta mu protivrečnost sve preseca.

Nije ni odvažan ni lakouman. Ali, nije ni plašljiv. Slobodan život ga ne bi plašio. Takav mu život, eto, nije dat, ali ni zbog toga ne brine, kao što se ni za sebe uopšte ne brine. Ali, postoji njemu sasvim nepoznat neko koji se za njega, samo za njega, mnogo i stalno brine. Te brige Nekog, koje su zbog njega, stvaraju mu ponekad, u mirnim časima, mučnu glavobolju.

Živi u raštrkanosti. Njegovi elementi, ta slobodna živa horda, obilaze po svetu. I samo zato što i njegova soba spada u svet, on je ponekad viđa u daljini. Kako da za nju snosi odgovornost? Znači li to još odgovornost?

Sve; čak i najobičnije, recimo da bude uslužen u nekom restoranu, mora za sebe da izbori tek uz pomoć policije. To oduzima životu svu ugodnost.

17 I (1920) Sopstvena čeona kost mu je prepreka na putu (čelom udara do krvi o sopstveno čelo)

Oseća se zatočen na ovoj zemlji, tesno mu je, iz njega provaljuju tuga, slabost, bolesti, bezumne zatočeničke vizije, nema te utehe koje bi ga utešila, jer je to naprosto samo uteha, nežna, glavobolna uteha naspram grube činjenice zatočeništva. Ali, upitaju li ga šta bi zapravo hteo, ne zna da odgovori, jer on nema - što je jedan od njegovih najjačih dokaza - nikakve predstave o slobodi.

Izvestan broj ljudi osporava jad time što ukazuje na Sunce, a on osporava Sunce time što ukazuje na jad.

On ima dva protivnika; prvi ga pritešnjuje odstraga, od porekla, drugi mu zagrađuje put prema napred. Bori se sa obojicom. Zapravo, prvi ga podržava u borbi sa drugim, jer bi da ga gurne napred, a i drugi ga podjednako podržava u borbi sa prvim, jer ga, ipak, goni natrag. Ali, tako je samo teorijski, jer tu nisu pa samo 2 protivnika, nego još i on sam, a ko zapravo poznaje njegove namere?

On ima mnoge sudije; oni su poput jata ptica u krošnji drveta. Njihovi glasovi se mešaju, pitanja hijerarhije i nadležnosti ne daju se rasplesti, a i neprestano menjaju mesta. Ali, ipak se može uočiti da se pojedini ističu

Trojako:

Muči ga to samomučilačko, nezgrapno, sa čestim dugim prekidima, ali u osnovi ipak neprestano, u talasima, kretanje sveg života, tuđeg i sopstvenog, jer sa sobom nosi neprestanu prisilu da misli. Pokatkad mu izgleda da to mučenje prethodi zbivanjima. Kad čuje da njegovom prijatelju treba da se rodi dete, shvata da je to već ranije bolovao u mislima.

On vidi dvojako: prvi način je mirno, životom ispunjeno, bez izvesne ugodnosti nemoguće, razmatranje, odvagivanje, ispitivanje, razlevanje. Broj njegovih mogućnosti je beskrajn; čak i zidnoj bubi mokrici potrebna je srazmerno široka napuklina da se uvuče u nju, a ovim aktivnostima nije potrebno uopšte nikakvo mesto, čak i tamo gde nema ni najsitnije napukline mogu da takve, uzajamno se prožimajući, žive u hiljadama i hiljadama. To je prvi način. A drugi je trenutak kad valja da istupiš i položiš račun, ni glasa da pustiš, i budeš bačen natrag u razmatranja itd., ali sad sa bezizglednošću pred sobom, onemogućen da se u njima brčkaš, opteretivši se i, proklinjući, toneš.

Priseća se slike na kojoj je bio prikazan nedeljni letnji dan na Temzi. Reka je celom širinom bila ispunjena čamcima koji su čekali na otvaranje brane. U svim čamcima su veseli mladi ljudi u lakoj i svetloj odeći, bezmalo u ležećim položajima, slobodno se predajući toplom vazduhu i svežini vode. Usled sve te blizine, njihova druželjubivost nije bila ograničena na svaki čamac za sebe, nego su se šale i smeh prenosili sa čamca na čamac.

Tad je zamislio da na travnatoj obali - obale su na slici bile tek nagoveštene, sve je bilo usredsređeno na skupinu čamaca - stoji on lično. Posmatrao je slavlje, koje čak nije ni bilo nikakvo slavlje, ali je to tako moglo biti nazvano. Osećao je, naravno, silnu želju da u njemu učestvuje, naprosto je žudeo za njim, ali morao je sebi otvoreno da prizna da je iz njega isključen, da bi mu bilo nemogućno da se u njega uklopi, da bi to iziskivalo ogromne pripreme u koje bi valjalo uložiti ne samo taj nedeljni dan nego i mnoge godine i sebe lično, pa čak i ako bi se tu vreme zamrzlo, time se ipak ništa više ne bi postiglo, jer čitavo njegovo poreklo, obrazovanje, telesno obličje, trebalo bi da budu drugačije postavljeni.

Toliko je, dakle, on bio daleko od tih izletnika, ali u isti mah, ipak, veoma blizu, i to je ono što je bilo teško shvatljivo. I oni su, dabome, bili ljudi poput njega, ništa ljudsko nije im moglo biti potpuno tuđe, i kod njih bi se, potraži li se, moralo naći da osećanje koje je njime ovladalo, i isključuje ga od vožnje po vodi, takođe živi u njima, samo što je ono, svakako, bilo daleko od toga da njima ovlada, nego je jedino, poput priviđenja, lebdelo negde u mračnim ćoškovima.

15 II 20

Reč je o sledećem: jednom, pre niz godina, sedeo sam, nesumnjivo prilično tužan, na obronku Lorencovog brega. [Prebiraio sam po svojim željama u pogledu života. Kao najvažnija ili kao najčarovitija ispostavila se želja da steknem neko viđenje života (i - što je, dabome, bilo nužno povezano - da pišući mognem druge da uverim u njega) u kojem bi, doduše, život sačuvao svoje prirodno teško padanja i podizanje, ali istovremeno, sa ne manje jasnoće, bio prepoznat kao ništavilo, kao san, kao lebdenje. Možda je to lepa želja, ako sam je pozeleo na pravi način. Recimo, kao želja da skujemo sto po svim pravilima stolarstva, a da pritom istovremeno ništa ne činimo, i to ne onako da bi moglo biti rečeno: „za njega je nešto skovati ništa”, nego: „za njega je nešto skovati zaista nešto skovati i istovremeno je ništa”, pri čemu skovanje biva još odvažnije, još odlučnije, pa čak, ako hoćete, još bezumnije. Ali, on nije mogao tako želeti, jer njegova želja nije bila nikakva želja, bila je samo odbrana, pridavanje građanskog vida ništavilu, dah bodrosti kojim je hteo da okrepi ništavilo i u koje je, doduše, u ono vreme, jedva svesno kročio, ali ga je već osećao kao svoj element.] Bilo je to, u ono vreme, neka vrsta opraštanja sa prividnim svetom mladosti; on ga, uostalom, nikad

nije neposredno prevario, nego je jedino dozvoljavao da ga unaokolo varaju govori svekolikih autoriteta. Odatle je i prozišla neophodnost „želje”.

On dokazuje jedino sebe, njegov jedini dokaz jeste on sam, svi protivnici ga odmah pobeđuju, ali ne tako što ga opovrgavaju, ne da se on opovrgnuti, nego tako što dokazuju sebe.

Ljudska ujedinjenja počivaju na tome što izgleda da je neki pojedinac svojim jakim prisustvom opovrgao druge pojedince koji se po sebi ne daju opovrgnuti, i to je, za te pojedince, slatko i veoma utešno, ali tome nedostaje istine, pa stoga uvek i trajanja.

Ranije je bio deo monumentalne skupine. Oko istaknutijeg središta, u promišljenom poretku, stajali su simbolički znameniti vojničkog staleža, umetnosti, nauka, zanata. Među mnoštvom njih bio je i on. Skupina se sad već davno razišla ili ju je on barem napustio i samcit prolazi kroz život. Nema više ni svoje staro zvanje, čak je i zaboravio šta je onda predstavljao. Biće da su upravo usled tog zaborava proizišli izvesna tuga, nesigurnost, nemir, izvesna žudnja za minulim vremenima, koja muti sadašnjost. A ipak, ta žudnja je važan element životne snage ili možda ona sama.

On ne živi zbog svog ličnog života, ne misli zbog svog ličnog mišljenja. Po njemu, kao da živi i misli pod prisilom neke porodice, koja sama, doduše, ima napretek životne i misaone snage, ali za koju on, po nekom njemu neznanom zakonu, znači tek formalnu nužnost. Zbog te neznane porodice i tih neznanih zakona, on ne može biti otpušten.

Praotački greh, drevna nepravda koju je čovek počinio, sastoji se u prigovoru, koji čovek iznosi i od njega ne odstupa, da je njemu učinjena nepravda, da je praotački greh počinjen u odnosu na njega.

18 II 20 Pred Kazinelijevim izlogom gurala su se 2 deteta, dečak od oko 6 godina i devojčica od 7 godina, bogato odevena, razgovarala su o Bogu i gresima. Zastao sam iza njih. Devojčica, možebiti katolikinja, smatrala je da je laganje Boga jedini pravi greh. Detinje tvrdoglav, dečak, možebiti protestant, pitao je šta je sa laganjem ljudi ili krađom. „I to je veoma veliki greh”, rekla je devojčica, „ali nije najveći, samo su gresi u odnosu na Boga najveći, za grehe prema ljudima imamo ispovest. Kad se ispovedim, iza mene odmah ponovo stane anđeo; kad počinim, naime, neki greh, iza mene dođe đavo, samo ga ne vidimo.” I zamorena tom poluozbiljnošću, okrete se razgaljeno na petama i reče: „Vidiš, nema nikoga iza mene. Tako se i dečak okrete i ugleda mene gde stojim. „Vidiš”, reče on, ne mareći što ja moram da ga čujem, „iza mene stoji đavo.” „Njega i ja vidim”, reče devojčica, „ali ne mislim na njega.”

On neće utehu, ali ne zato što je neće - ko je ne bi hteo - nego zato što tražiti utehu znači: svoj život posvetiti ovom poslu, uvek živeti na rubu svoje egzistencije, bezmalo izvan nje, jedva još znati za koga se traži uteha i stoga čak i ne biti u stanju naći delotvornu utehu (delotvornu, ne istinsku, recimo, koje nema).

Ona se brani kad okolni ljudi netremice pilje u njega. (Čak i kad bi bio nepogrešiv, čovek u drugome vidi samo deo do kojeg može dosegnuti snaga i način njegovog pogleda. On žudi, kao i svako, ali do krajnosti preterujući, da sebe ograniči onoliko koliko pogled suseda ima snage da vidi.) Da Robinson nije nikad napustio najvišu ili, tačnije, najvidljiviju tačku ostrva, iz inata ili skrušenosti ili straha ili neznanja ili čežnje, za tili čas bi propao, ali pošto je krenuo, ne mareći za brodove i njihove slabe durbine, da istražuje celo svoje ostrvo i da mu se raduje, opstao je u životu i bio - po konsekvenciji, dabome, ne neophodnoj razumu -

naposljetku ipak pronađen.

19 II (1920)

„Ti od svoje nevolje praviš vrlinu.”

„Prvo, to svako čini i, drugo, ja to upravo ne činim. Puštam svojoj nevolji da ostane nevolja, ne isušujem močvare, nego živim u njihovim isparenjima punim groznice.”

„Od tog upravo praviš svoju vrlinu.”

„Kao svako, rekoh već. Uostalom, to činim samo zbog tebe; da bi i dalje ostao ljubazan sa mnom, nanosim štetu svojoj duši.”

Moja zatvorska ćelija - moja tvrđava.

Sve mu je dopušteno, jedino ne da sebe zaboravi, a time je, dabome, opet sve zabranjeno, osim jednom koje je tog trenutka nužno za celinu.

Suženost svesti je društveni zahtev Sve vrline su individualne, svi poroci društveni; ono što važi kao društvena vrlina, recimo ljubav, nekoristoljubivost, pravednost, požrtvovanost, samo su „čudnovato” oslabljeni društveni poroci.

Razlika između „Da i Ne”, što ih kazuje svojim savremenicima, i onoga što bi imao zapravo da kaže, mogla bi odgovarati razlici smrti i života; a i njemu je ona dokučiva samo kao naslućivanje.

Razlog da je sud potomstva o pojedincu tačniji od suda savremenika počiva u preminulom. Razvijamo se u sebe tek posle smrti, tek kad jesmo sami. Preminulost je za pojedinca kao subotnje večer za odžačare, kad spiraju garež sa tela. Biva vidljivo da li su savremenici njemu ili je on više njima štetio, a u ovom potonjem slučaju, on je bio veliki čovek.

Snage za poricanje, to najprirodnije iskazivanje čovekovog ratničkog organizma, koji se stalno preinačava, obnavlja, izumirući opet oživljava, uvek imamo, ali ne srčanosti, premda je život poricanje, pa je tako poricanje potvrđivanje.

On ne umire sa svojim odumirućim mislima. Odumiranje je samo jedna od pojava u okviru unutrašnjeg sveta (koji nastavlja da traje, čak i kad bi bio samo jedna misao), prirodna pojava, poput svake druge, ni vesela ni tužna.

„Da ustane ometa ga izvesno breme, osećaj obezbeđenosti od svakog pada, naslućivanje nekog

ležaja, koje mu je pripremljen i samo njemu pripada, ali da bi ležao ometa ga neki nemir koji ga odgoni od ležaja, ometaju ga savest, beskonačni damar srca, strah od smrti i žudnja da je opovrgne, sve mu to ne dopušta da leži i on opet ustaje. Od ovih dizanja i spuštanja i nekoliko, na tim putevima učinjenih slučajnih, ovlašnih, uzgrednih opažanja, sastoji se njegov život.”

„Tvoj prikaz je lišen utehe, ali samo u analizi pokazuje svoju osnovnu pogrešku. Doduše, jeste tako da se čovek podiže, pada, opet diže itd., ali u isti mah i još znatno istinitije

jeste da to nije nimalo tako, ipak je on jedno, u letenju je, dakle, takođe mirovanje, u mirovanju letenje, i oboje se ponovo sjedinjuje u svakom pojedincu, i sjedinjenje je u svakome, i sjedinjenje sjedinjenja u svakome itd., sve do, eto, do stvarnog života, pri čemu je i ovaj prikaz još isto tako lažan i možebiti još prevarniji od tvoga. Iz ovog predela nema upravo nikakvog puta do života, dok od života, svakako, mora da je postojao neki put ovamo. Tako smo zalutali.”

Bujica usuprot koje plivamo tako je pomamna da smo, kad nas obuzme izvesna rastrojenost, ponekad očajni zbog jednoličnog mira usred kojega se brčkamo, zbog toga što smo, naime, tako beskrajno daleko, u trenutku klonulosti, gurnuti natrag.

29 (februar 1920) Žedan je, a od izvora ga deli samo žbun. Ali, on je raspolučen: prvi deo pogledom obuhvata celinu, vidi da on tu stoji i da je izvor pored njega, ali drugi deo ništa ne primećuje, najviše ako sluti da prvi deo sve vidi. Ali, pošto on ništa ne primećuje, ne može ni da pije.

Gleda kroz prozor...

Gleda kroz prozor. Sumoran dan. Novembar je. Čini mu se, doduše, da svaki mesec ima svoje posebno značenje, ali da je posebno novembar još posebniji. Zasad se, dabome, od tog ništa ne vidi, dan je naprosto sa susnežicom. Ali, to je možda samo spoljašnji izgled, koji uvek vara, jer pošto se ljudi kao celina odmah svemu prilagođavaju, a ipak najpre sudiš na osnovu izgleda ljudi, ne bi zapravo nikad trebalo da budeš kadar da promeniš stanje sveta. Ali, pošto si i sam čovek, koji poznaje svoje bitke za prilagođavanje i sudi na osnovu njih, ipak ponešto saznaš i znaš šta da zaključiš na osnovu toga što saobraćaj tamo dole ne zastaje nego se, niz i uz ulicu, održava u toku jetkom, neumornom, nesavladivom nadmoći.

Ta snaga prilagođavanja,

Bolesnik je samcit ležao satima, groznica se bila donekle povukla, tu i tamo je uspevao da zapadne u lak polusan, a tokom ostalog vremena, ne mogavši od slabosti da se pomeri, gledao je u strop i bio prinuđen da se nosi sa mnogim mislima. Njegovo razmišljanje kao da se jedino sastojalo u opiranju: sve mu je, o čemu god počinjao da misli, bivalo dosadno ili bi ga mučilo, pa je svoje snage koristio da suzbije razmišljanje.

Zacelo je bilo već več; u svakom slučaju odavno se bilo smračilo, pošto je bio novembar, kadli se otvoriše vrata susedne sobe i uđe stanodavka da bi upalila električno osvetljenje, a za njom lekar. Bolesnik se čudio kako je zapravo on malo bio bolestan ili kako ga bolest malo napada, jer je pridošlice sasvim razgovetno prepoznao, nijedna pojedinost im nije nedostajala, pa čak ni one koje su kod njega obično budile osećaj pustoši ili odvratnosti - izgledale su mu nekako preterane, i sve je bilo kao što je uvek bilo,

Zaključao se u drugoj sobi, pokucao sam, prodrmusao vrata, a on je i dalje bio nem. Besan je na mene, neće ništa da zna o meni. Ali, onda sam se i ja razbesneo i sam više mario za njega. Pomeram sto do prozora i napisaću pismo zbog koga smo se posvađali.

To je pismo devojci, u kojem se rastajem od nje, kao što je razborito i ispravno. Nema ničeg razboritijeg i ispravnijeg. To se naročito onda da uvideti kad zamislimo suprotno pismo: takvo pismo bilo bi užasno i nemogućno. Možda ću napisati takvo pismo i pročitati ga pred zatvorenim vratima, a onda će on morati da mi da za pravo. On mi, dabome, i ovako daje za pravo, i pismo o rastanku smatra za ispravno, ali je besan na mene. Poglavitito je takav, neprijateljski raspoložen prema meni, ali je bespomoćan; kad me pogleda svojim očima onako nemo, to je kao da od mene iziskuje obrazloženje za svoje neprijateljstvo. „Mladiću”, mislim ja, „šta bi ti hteo od mene? Šta si već od mene napravio!” I slično kao uvek, ustajem, odlazim do vrata i ponovo kucam. Nema odgovora, ali ovog puta se ispostavlja da je otvoreno: ipak, soba je prazna, on je otišao, i to je zapravo kazna kojom me on rado kažnjava - posle ovakvog spora on odlazi, i danima i noćima se ne vraća.

Stajao sam u blizini vrata velike dvorane, a daleko od mene, uz stražnji zid, bio je kraljev krevet za odmaranje; neka krhka, mlada, veoma okretna monahinja poslovala je oko njega, popravila mu jastuke na uzglavlju, primakla stočić sa osveženjima, izabrala neke od njih za kralja, pritom pod miškom držeći knjigu iz koje mu je do tada čitala. Kralj nije bio bolestan, inače bi se svakako povukao u spavaću sobu, ali je ipak morao da priligne, skolila su ga svakojaka uzbuđenja i uznemirila njegovo osetljivo srce. Sluga je baš bio najavio kraljevu kćer i njenog supruga, pa je zato monahinja bila prekinula sa čitanjem. Bilo mi je veoma mučno što ću sad možda slušati poverljive razgovore, ali pošto sam sad već bio tu, a niko mi nije naložio da odem, možda sa namerom, možda zato što su me zaboravili u mojoj beznačajnosti, smatrao sam da sam dužan da ostanem i jedino sam se uklonio u najdalji kraj dvorane. Vratanca u zidu, blizu kralja, otvoriše se i, saginjući se, u dvoranu uđuše jedno za drugim princeza i princ, a onda princeza uhvati princa pod ruku i tako skupa stupiše pred kralja. „Ne mogu ovo nadalje da radim”, reče princ. „Uoči venčanja si svečano preuzeo tu obavezu”, reče kralj. „Znam to”, reče princ, „i uprkos tome ne mogu ovo nadalje da radim.” „Zašto ne možeš?” upitao je kralj. „Ne mogu da se nadišem vazduha napolju”, reče princ, „ne mogu da podnesem galamu tamo, hvata me vrtoglavica, pozli mi od visine, ukratko, ne mogu ovo više da radim.” „Poslednje ima smisla, dabome rđavog”, reče kralj, „a sve ostalo su puste reči. A šta kaže moja ćerka?” „Princ je u pravu”, reče princeza, „život kakav sada vodi jeste teret, teret za njega i za mene. Možda ti to ne možeš jasno da zamisliš, oče. On pa neprestano mora da bude spreman, a to se u stvari događa, recimo, jednom nedeljno, ali on uvek mora da bude spreman. To može da se dogodi u najbezumnijem času tokom dana. Sedimo u malom društvu i, npr., jedemo, nakratko smo zaboravili na sav jad i onako smo nevino veseli. U taj mah upada stražar i poziva princa, i tad, naravno, sve mora da se odvija u najvećoj brzini, mora da svuče odeću, užurbano da navuče tesnu propisanu uniformu, ogavno šarenu, gotovo komedijantsku, gotovo ponižavajuću, i tad pohita, jadnik, napolje. Društvo je razbijeno, gosti istrčavaju, na sreću, jer kad se princ vrati, nesposoban je da govori, nesposoban da ikoga drugoga istrpi pored sebe osim mene, ponekad je kadar da samo još uđe na vrata, pa se već skljoka na tepih. Zar je moguće, oče, dalje tako živeti.” „Ženska priča”, reče kralj, „ne čudim joj se, ali da si ti, prinče, dopustio da te ženska priča - sad mi je to jasno - navede da mi otkážeš službu, to me žalosti.

Divljacima za koje se priča da ne žude ni za čim drugim osim da umru ili da čak ni za tim više ne žude nego smrt žudi za njima, i oni joj se predaju ili joj se čak ni ne predaju nego padaju na peščani žal i nikad više ne ustaju - tim divljacima sam veoma sličan, a tu su okolo i moji saplemenici, ali pometnja je velika u ovim zemljama, metež vitla u talasima danju i noću, i braća mi se prepuštaju da ih nosi. U ovom kraju se to naziva „uzeti nekog pod mišku”, svako će vam tako uvek pomoći; nekog ko bi bez razloga da se sruši i ostane da leži, boje se kao vruga zbog tog što bi mogao biti primer, zbog zadaha istine koji bi izbijao iz njega. Dabogme, ništa se ne bi dogodilo; jedan čovek, njih deset, ceo narod mogao bi da ostane da leži i ništa se ne bi dogodilo, moćni život bi nastavio da teče, još su tavani puni zastava koje nikad nisu bile razvijene, ovaj vergl je sa samo jednom muzikom, ali lično večnost okreće ručicu. A ipak strah! Kako ljudi u sebi uvek nose sopstvenog neprijatelja, mada je on nemoćan. Zbog njega, zbog tog nemoćnog neprijatelja, oni su

„Pa, dakle?” reče gospodin, osmehnuvši se pogleda me i podesi svoju kravatu. Mogao sam da izdržim njegov pogled, ali onda sam se, od svoje volje, okrenuo malo u stranu i sve napregnutije gledao površinu stola kao da se na njoj otvara i produbljuje neka rupa i usisava mi pogled. Pritom rekoh: „Hoćete da me ispitajte, ali još niste za to pokazali nikakvo opravdanje.” Sad se on glasno nasmeja: „Moje opravdanje jeste u tome da postojim, moje opravdanje jeste u tome da sedim tu, moje opravdanje jeste moje pitanje, moje opravdanje jeste u tome da mi vi razumete.” „U redu”, rekao sam, „prihvatimo da je tako.” „Onda ću vas, dakle, ispitati”, rekao je, „samo vas molim da se malko odmaknete sa svojom stolicom, stisnuli ste me ovde. Takođe vas molim da ne gledate dole nego mene u oči. Možda mi je važnije da vas vidim nego da čujem vaše odgovore. Kad sam mu udovoljio, počeo je: „Ko sam ja?” „Moj ispitivač”, rekao sam. „Svakako”, rekao je, „a šta sam još?” „Moj ujak”, rekao sam. „Vaš ujak”, uzviknuo je, „baš sumanut odgovor.” „Moj ujak”, rekao sam uvereno. „Ništa bolje”

Istinu govoreći, cela stvar mi ne zadaje mnogo jada. Ležim u uglu, gledam onoliko koliko je to moguće iz ležećeg položaja, slušam ga onoliko koliko ga razumem, uostalom

već mesecima živim u nekom sutonu i iščekujem noć. Drugačije je sa mojim drugom u ćeliji, nepopustljivim čovekom, bivšim kapetanom. Mogu da se uživim u njegovu stanje. On smatra da je njegov položaj nalik, recimo, položaju nekog polarnog istraživača koji je tamo negde neutešno zaleđen, ali koji će svakako još biti izbavljen ili je, tačnije, već izbavljen, kao što se to može pročitati u istoriji polarnih putovanja. I tu dolazi do sledeće raspolućenosti: za njega je nesumnjivo da će biti izbavljen, nezavisno od njegove volje, jednostavno će biti izbavljen zahvaljujući pobedonosnoj težini njegove ličnosti, ali da li treba to da želi? Da li će želeti ili neće želeti ništa neće izmeniti u tome da će biti izbavljen, ali ostaje pitanje da li on to treba još i da želi. Zaokuplja ga to naoko tako sporedno pitanje, premišlja o njemu, izlaže mi ga, pretresamo ga. O samom izbavljenju ne govorimo. Za izbavljenje mu je navodno dovoljan mali čekić, koji je nekako nabavio, čekićak kojim se tek da ukucati čioda u crtaću dasku, više od tog se ne može sa njim uraditi, ali on i ne očekuje ništa od njega, očarava ga samo da ga poseduje. Pokatad klekne uz mene i pod nosom mi drži taj hiljadu puta viđeni čekić ili mi uzima ruku, širi mi dlan na podu i kucka mi čekićem po svim prstima redom. Zna on da tim čekićem ne može da odvali ni zrnice iz zida, niti to hoće, samo pokadkad blago prelazi čekićem po zidovima, kao da bi njime mogao dati znak za takt koji će pokrenuti silnu mašineriju izbavljenja koja čeka. Neće to biti baš tako, izbavljenje će biti pokrenuto u svoje vreme, nezavisno od čekića, ali on je ipak nešto opipljivo, neko jamstvo, nešto što se može poljubiti.

Zacelo biste mogli reći da se kapetan od tamnovanja raspametio. Krug razmišljanja toliko mu se suzio da u njemu jedva da više ima mesta za neku misao.

Kišni dan. Stojiš pred sjajem lokve. Niti si umoran, niti tužan, niti zamišljen, samo stojiš sa svom svojom zemaljskom težinom i čekaš na nekog. Uto čuješ glas, čiji te već sam zvuk, još bez reči, tera da se osmehneš. „Hajde sa mnom”, kaže glas. Ali, oko tebe nema nikog sa kim bi pošao. „Pošao bih”, kažeš, „ali te ne vidim.” Potom više ništa ne čuješ. Ali, dolazi muškarac na koga si čekao, stasit, snažan muškarac, sitnih očiju, gustih obrva, debelih, donekle opuštenih obraza i sa bradom. Čini ti se da mora da si ga jednom ranije već video. Naravno da si ga već video, jer to je tvoj stari poslovni prijatelj, a dogovorio si se sa njim da se ovde sretnete i porazgovarate o davno nagoveštenoj poslovnoj prilici. Ali, uprkos tome što je on tu pred tobom i što sa oboda njegovog dobroznanog šešira kaplje kiša, prepoznaješ ga

samo uz najveći napor. Nešto te ometa, i hteo bi da to otkloniš, hteo bi da sa tim čovekom budeš u neposrednoj vezi i zato ga hvataš za ruku. Ali, moraš namah da je pustiš, zgrožen dodirom. Pogledaš svoju ruku, ali ipak ništa ne vidiš, gadi ti se do povraćanja. Izmišljaš neko izvinjenje, koje je verovatno nikakvo, jer zaboravio si ga dok ga kazuješ, i odlaziš, odlaziš pravo u zid neke kuće - čovek vikne za tobom, možda upozorava, a ti mu odmahneš - zid se rastvara pred tobom, neki sluga nosi visoko podignut svećnjak, pratiš ga. Ali, on te ne vodi ni u kakav stan, nego u apoteku. Apoteka je prostrana, sa visokim polukružno oblikovanim zidom na kojem je stotinu jednakih fioka. Tu su i mnogi kupci, od kojih je većina sa dugačkim tankim štapovima kojima pokucuju po fioci iz koje bi nešto hteli. Na to se pomoćnici uspinju besomučnim, ali sićušnim pokretima - ne vidite po čemu se penju, protrljate oči, a ipak ne vidite - i donose ono što je traženo. Tek radi zabave ili im je to urođeno, u svakom slučaju, prodavcima iz pantalona, pozadi, štrče kosmati repovi, recimo, kao veveričiji, ali znatno duži, i pri veranju ti repovi podrhtavaju sa svakim od onih mnogih malih pokreta. Usled silnog komešanja mnoštva kupaca u prodavnici, čak ne uočavate da li je prodavnica povezana sa ulicom, ali vidite, naprotiv, desno pored glavnog ulaza, zatvoren prozorčić koji verovatno gleda na ulicu. Kroz taj prozorčić vidite napolju tri osobe koje potpuno zaklanjaju vidik dotle da niste u stanju da kažete da li je ulica iza njih puna prolaznika ili je pusta.

Na sebe poglavito privlači pogled neki muškarac, uz kojeg stoje, sa obe njegove strane, po jedna žena, ali se one jedva daju zapaziti, pognute su, ili utonule u tle, ili upravo tonu u dubinu, nekako ukoso put muškarca, sve u svemu su sporedne, dok muškarac sam, naprotiv, ima u sebi i nečeg ženskog. Snažan je, obučen u plavu radničku bluzu, širokog je i otvorenog lica, spljoštenog nosa, koji kao da je tek maločas sabijen, a nozdrve mu se, šireći, bore za opstanak, obrazi su mu zdrave životne boje. Pogled mu je neprestano uperen u unutrašnjost apoteke, pomera usne, saginje se na levo i na desno kao da traga za nečim unutra. U prodavnici se ističe muškarac, koji niti šta traži niti poslužuje, sav uspravan hoda uokolo, pokušava da sve ima na oku, sa dva prsta drži nemirnu donju usnu, povremeno pogleda u džepni časovnik. To je očigledno vlasnik, kupci ga pokazuju jedni drugima, lako ga je uočiti po mnogobrojnom tankom, okruglom, dugačkom remenju koje mu, ni suviše čvrsto ni suviše labavo, unakrst obavija prsa. Neki, otprilike desetogodišnji plavušan drži ga za kaput, povremeno ga hvatajući i za remenje, moli ga za nešto što apotekar neće da odobri. Uto se začuje zvono na vratima. Zašto zvoni? Toliko je kupaca ušlo i izišlo, a da ono nije zazvonilo, ali sad zvoni. Gomila pohrli vratima, kao da je čekala na tu zvonjavu, kao da

gomila čak zna više nego što ispoljava. Sada su vidljiva i velika staklena dvokrilna vrata. Napolju je uska i pusta uličica, pravilno popločana opekama, dan je oblačan i kišovit, ipak kiša još ne pada. Neki gospodin je sa uličice upravo otvorio vrata i time pokrenuo zvono, ali sad se on dvoumi, odstupi, pročita šta piše na tabli firme, da, to je pravo mesto, i uđe. To je lekar Herodije, svako iz gomile to zna. S levom rukom u džepu pantalona, odlazi do apotekara koji sad stoji sam na ispražnjenom prostom; čak je i dečak ostao po strani, doduše u prvom redu, odakle gleda svojim plavim, širom otvorenim očima. Herodije se nadmoćno obraća, uz smešak, zabačene glave, i kad govori, deluje kao da pažljivo osluškuje. Pritom je veoma rasejan, ponešto mu se mora reći dvaput, s mukom se prodire do njega, pa zato se, izgleda, smeška. Kako to da jedan lekar ne poznaje apoteku, ali on se ipak osvrće kao da prvi put tu i odmahuje glavom gledajući prodavce sa repovima. Onda prilazi apotekaru, obgrli ga desnom rukom oko ramena, okreće ga i sad njih dvojica, stešnjeni jedan uz drugog, odlaze, pored gomile koja uzmiče, dublje u apoteku, a dečak ispred njih, stidljivo se osvrćući. Iza tezgji stižu do neke zavese koju im dečak podiže, onda nastavljaju kroz laboratorijska odeljenja i konačnu su pred malim vratima koja, pošto se dečak ne usuđuje da ih otvori, mora da otvori lekar. Postoji opasnost da gomila, koja je nagnula dotle, ude za njima u sobu. Ali prodavci, mladi ljudi, snažni, koji su se u međuvremenu probili u prvi red, čak i ne čekajući gazdinu zapovest, okreću se prema gomili; polagano i blago odguruju gomilu koja se, uostalom, samo usled svoje težine dotle dokotrljala, bez ikakve namere da smeta. Ipak, tu je i neki protivpokret. Izaziva ga muškarac sa dve žene, koji je napustio mesto kod prozora, ušao u prodavnicu i sad bi da dopre još dalje od svih ostalih. To mu uspeva upravo zbog popustljivosti gomile, koja očito gaji obzir prema ovom mestu. Između prodavaca, koje on, većma sa dva brza pogleda nego laktovima, sklanja u stranu, već je sa svojim ženama dospeo do oba gospodina i, budući viši od obojice, između njihovih glava gleda u tamu sobe. „Ko je to?” pita slabašno neka žena iz sobe. „Smiri se, to je lekar”, odgovara apotekar, i sad ulaze u sobu. Niko ne pomišlja da upali svetlo. Lekar je pustio apotekara i sam prilazi krevetu. Muškarac i žene naslanjaju se na krevetski zaslon kod nogu bolesnice kao na neku ogradu. Apotekar se ne usuđuje da priđe, a dečak se opet drži za njega. Lekar se oseća sputan prisustvom troje stranaca. „Ko ste vi?” pita ih tiho iz obzira prema bolesnici. „Susedi”, kaže muškarac. „Šta hoćete?” „Hoćemo”, kaže muškarac, a govori znatno glasnije od lekara

Pred ulazom u kuću su dvojica muškaraca, izgledaju baš proizvoljno obučeni, većina

onoga što je na njima jesu prnje, prljave, iscepane, izrojtane, ali ponešto je, opet, veoma dobro očuvano: jedan je s novom, visokom kragnom i svilenom kravatom, drugi u finim pantalonama od kineskog pamuka, krojenim široko sa sužavanjem dole, blago zasukanim iznad čizama. Razgovaraju i zakrčavaju put do vrata. Nailazi neki čovek, naoko seoski sveštenik, srednjih godina, oveći, stamen, jakog vrata, uočljivo se teturajući na svojim udrvenjenim nogama. On bi da uđe, u pitanju je neka hitna stvar zbog koje dolazi. Ali, ona dvojica paze na ulaz: jedan iz pantalona vadi časovnik na dugom zlatnom lancu - kao da je nekoliko lanaca povezano jedan na drugi - još nije devet sati, a niko pre deset ne sme da uđe. Svešteniku je to veoma nepodesno, a dvojica muškaraca već nastavljaju sa svojim razgovorom. Sveštenik ih gleda trenutak, kao da uviđa uzaludnost daljnjih molbi, i već učini par koraka, tad se nečeg priseti i opet vrati. Znaju li gospoda zapravo kod koga bi on da ide. Kod svoje sestre Rebeke Coufal, stare dame, koja sa svojom služavkom stanuje na drugom spratu. To čuvari, dabome, nisu znali, i sad nemaju ništa protiv da sveštenik uđe, čak se na svoj način ugladeno naklone kad on prođe između njih. Kad se našao u predvorju, nehотиčno mora da se osmehne što je tako lako onu dvojicu nadmudrio. Još jednom se brzo osvrnu, i na svoje čuđenje vidi da čuvari upravo odlaze ruku pod ruku. Da nisu tamo stajali jedino zbog njega? Koliko je sveštenik kadar da stvar sagleda, to nije isključeno. On se potpuno okreće, na ulici je postalo donekle življe, često poneki od prolaznika baca pogled u predvorje, sveštenika upravo kao da razdražuje što su oba krila kućnih vrata širom otvorena, a u toj raskriljenosti kao da ima neke napregnutosti: kao da vrata hvataju zalet da se gnevno konačno zalupe. Utom čuje izvikivanje svog imena, „Arnolde”, tanki, napregnuti glas ječi stepeništem, i odmah zatim nečiji prst ga lagano zalupka po ramenu. To je neka stara, pogurena žena, sva ogrnuta u tamnozeleni, grubotkani plašt, i gleda ga naprosto, ne očima, nego dugim, istanjenim zubom koji je jedini, samotan, u njenim ustima.

Grad je nalik suncu, sva svetlost je zbijena u središnjem krugu, zaslepljuje, gubiš se, ne nalaziš ulice, kuće, kad jednom uđeš, naprosto više ne izlaziš, a u širem, znatno većem kružnom prstenu još je tesno, ali svetlost više ne sija neprekidno, postoje senovitije uličice, skroviti prolazi između kuća, čak i mali trgovi gde je sumračno i sveže, zatim dolazi još veći kružni prsten i tu je svetlost već tako rasuta da moraš da tragaš za njom, tu su velike gradske površine u hladnom sivilu, i na to, naposletku, nadovezuje se otvoreno polje, zagasito, poznojesenje, goletno, jedva tu i tamo ispresecano sevanjima na sušu.

U tom gradu je neprestano rano jutro, kao da je tek svanulo, nebo je ujednačeno sivo, s jedva nešto svetla, ulice puste, čiste i tihe, negde se lagano pokreće neučvršćeno prozorsko krilo, negde lelujuju krajevi čaršava prebačenog preko balkonske ograde na poslednjem spratu, negde leprša zavesa na otvorenom prozoru, inače nema nikakvog kretanja. U starim povestima našeg naroda izveštava se o užasnim kaznama. Time, naravno, nije ništa rečeno u prilog odbrani savremenog kaznenog sistema.

Donju usnu je zahvatio gornjim zubima, gledao pred sebe i nije sa micao. „Tvoje ponašanje je do kraja nesuvislo. Šta ti se dogodilo? Posao ti ne ide odlično, ali ne i baš loše; čak i ako bi propao - ali o tome nema ni govora - ipak ćeš se veoma lako snaći, mlad si, zdrav, jak, trgovački obrazovan i vešt, imaš da se staraš samo o sebi i svojoj majci, dakle, molim te, čoveče, priberi se i objasni mi zašto si me pozvao usred bela dana i zašto samo tako sediš?” Tu nastupi kratki tajac; sedeo sam na prozorskoj izbočini, a on na stolici usred sobe. Naposljetku on reče: „Dobro, sve ću ti objasniti. Tačno je sve što si rekao, ali pomisli na ovo: od juče kiša pada neprestano, otprilike od pet sati popodne - pogledao je na časovnik - počela je da pada juče, a evo danas, u četiri sata, još pada. To ipak ne sluti na dobro. Ali, dok inače kiši jedino na ulici, a ne u sobama, ovog puta je, izgleda, obrnuto. Pogledaj kroz prozor, molim te, dole je suvo, zar ne? Tako je, dakle. Ali, ovde voda stalno raste. Neka je, neka raste. Loše je, ipak podnosim. Malo dobre volje i možeš da podneseš, upravo da plivaš sa svojom stolicom ponešto iznad, okolnosti se većma ne menjaju, sve upravo pliva i plivaš ponešto iznad svega. Ali, ove kišne kapi koje me lupaju po glavi, to ne mogu da podnesem. Čini se da je to sitnica, ali upravo tu sitnicu ne podnosim, ili bih čak možda mogao da je podnesem, a eto samo to da sam bez odbrane od nje ne podnosim. A bez odbrane sam, stavljam šešir, otvaram kišobran, držim dasku nad glavom, ništa ne pomaže, ili kiša probija kroz sve ili, ispod šešira, kišobrana, daske, kreće neka nova kiša jednake udarne snage.”

Borim se; niko to ne zna; poneko to naslućuje, što se ne da izbegnuti; ali, niko ne zna. Ispunjavam svoje dnevne obaveze, i da mi se prebaciti izvesna rasejanost, ali ne velika. Prirodno, svako se bori, ali se ja borim više od ostalih; većina se bori kao da su usnuli, onako kao što se rukom mahne u snu da biste odagnali neku prikazu, ali ja sam se istrгнуo napred i

borim se najpromišljenije i najbrižljivije koristeći sve svoje snage. Zašto sam se istrгнуo iz tog doduše za sebe bučnog, ali u ovom pogledu zastrašujuće nemog mnoštva? Zašto sam privukao pažnju na sebe? Zašto sam sad u vrhu spiska neprijatelja? Ne znam. Drugačiji život mi nije izgledao vredan da se živi. U istoriji ratovanja takvi se ljudi nazivaju rođenim borcima. A ipak nije tako, ne nadam se pobedi i ne prija mi borba kao borba, prija mi samo kao jedino što se da činiti. Takva, prija mi, svakako, više nego što mogu da uživam u stvarnosti, više nego što sam kadar da poklonim, i možda ću propasti ne zbog borbe nego usled te radosti.

„Na čemu počiva tvoja moć?”

„Smatraš da sam moćan?”

„Smatram da si veoma moćan i gotovo isto toliko koliko tvojoj moći divim se tvojoj suzdržanosti i nesebičnosti s kojima je upražnjavaš ili čak odlučnosti i uverenosti s kojima tu moć upražnjavaš protiv samog sebe. Ne samo da se suzdržavaš, ti se čak boriš. Ne pitam za razloge zašto to činiš, oni su tvoja lična svojina, pitam samo za poreklo tvoje moći. Verujem da na to imam pravo zbog toga što sam tu moć upoznao onoliko koliko mnogi dosad nisu, i što njenu pretnju - ona danas još nije više od loga zahvaljujući tvom samosavladvanju - osećam već kao nešto neodoljivo.”

„Lako mogu da odgovorim na tvoje pitanje: moja moć počiva na mojim dvema ženama.”

„Na tvojim ženama.”

„Da. Zar ih ne poznaješ?”

„Misliš na žene koje sam juče video u tvojoj kuhinji?”

„Da.”

„Dve debele žene?”

„Da.”

„Te žene. Jedva da sam ih primećivao. Izgledale su, oprost, kao dve kuvarice. A nisu ni bile baš čiste; aljkavo obučene.”

„Da, to su one.”

„E pa, kad nešto kažeš, ja odmah u to poverujem, samo što si mi sad još nerazumljiviji nego ranije, dok nisam znao za žene.”

„Ali, tu nema nikakve zagonetke, leži na dlanu, pokušaću da ti to ispričam. Živim, dakle, sa tim ženama, video si ih u kuhinji, ali one tek pokadkad kuvaju, jelo se većinom donosi iz restorana preko puta, jedared ga donosi Rezi, jedared Alba. Zapravo niko nije protiv da se kuva kod kuće, ali to je odveć tegobno, jer se njih dve ne podnose, tj. podnose se izvrsno, ali samo kad mirno žive jedna pokraj druge. Mogu, npr., satima da, ne spavajući, miroljubivo leže jedna pored druge na uzanom kanabetu, što već zbog njihove debljine nije malenkost. Ali, kad rade, ne podnose se, odmah izbija svađa, a iz svađe namah tuča. Zato smo se saglasili - veoma su pristupačne za razboritu reč - da se radi što je moguće manje. Uostalom, to i odgovara njihovoj naravi. Veruju da su, npr., naročito dobro pospremile stan, a pritom je on toliko prljav da mi se gadi da pređem preko kućnog praga, ali pređem li ga, lako se svikavam.

Nema li rada, isljučen je svaki povod za svađu, pogotovo im je ljubomora potpuno nepoznata. Otkud bi ljubomora i potekla? Jedva da i razlikujem jednu od druge. Možda su nos i usne kod Albe ponešto većma crnačke nego kod Rezi, ali ponekad mi izgleda upravo obrnuto. Možda Rezi ima manje bujnu kosu od Albe - zapravo kosa joj je već nedozvoljivo proređena - ali, zar da na to gledam? Ostajem kod toga da jedva da ih razlikujem.

Uz to, sa posla se vraćam kući tek uveče; duže ih, preko dana, viđam samo nedeljom. Pošto završim na poslu, rado, što je moguće duže, sam bazam okolo, pa tako dockan stižem kući. Uveče zbog štednje ne palimo svetlo. Stvarno nemam novca za to; cela zarada mi odlazi na izdržavanje žena koje su zapravo u stanju da neprestano jedu. Uveče, dakle, pozvonim na vrata stana u mraku. Čujem kako obe žene dahćući dolaze do vrata. Rezi ili Alba kaže: 'To je on', i obe počinju još jače da dahću. Da je, umesto mene, neki stranac na vratima, mogao bi se prepasti.

Onda otvaraju i ja se, obično, našalim tako što se, čim su vrata dovoljno odškrinuta, uguram unutra i obe ih istovremeno zagrlim. 'Ti si', kaže jedna od njih, 'Što znači: 'baš si neverovatan', pa obe prsnu u dubok grleni smeh. Od tog trena samo su još mnome zaokupljene, i ne bih li s mukom izvinuo ruku i zatvorio vrata, ova bi ostala otvorena tokom cele noći.

Uvek sledi prolazak kroz predsoblje, i tih par koraka dugačak put traje po četvrt časa,

pri čemu me one bezmalo nose. Posle nimalo lakog dana, zaista sam baš iscrpljen i jednom spuštam glavu na Rezino, drugi put na Albino meko rame. Obe su maltene gole, samo u košulji; u tom stanju su one i veći deo dana, osim kad je najavljena neka poseta, kao onomad tvoja, tad oblače nekoliko prljavih prnja.

Potom stižemo do moje sobe i one me obično uguraju unutra, ali same ostaju napolju i zaključavaju vrata. To je igra, jer sad počinju da se bore oko toga kojoj će biti dato da prva uđe. Nije to, da kažemo, ljubomora, nikakva istinska borba, samo je igra. Čujem lake i glasne udarce koje zadaju jedna drugoj, dahtanje, koje već znači istinski gubitak daha, i tu i tamo poneku reč. Naposletku, ja sam otvaram vrata, a one pohrle unutra, uzavrele, pocepanih košulja i sa štipkajućim zadahom iz usta. Onda se svaljujemo na tepih i postepeno se sve utišava.”

„Šta bi, zašto ćutiš?”

„Zaboravio sam o čemu je trebalo? Kako beše? Pitao si me za poreklo moje tobožnje moći i ja sam naveo žene. E pa, sad, tako je, od žena potiče moja moć.”

„Naprosto samo od zajedničkog života sa njima?”

„Od zajedničkog života.”

„Odjednom si postao tako ćutljiv.”

„Vidiš, moja moć je omeđena. Nešto mi naređuje da ućutim. Ostaj u zdravlju.”

Dodoše mi nekoliko ljudi i zamoliše me da za njih sagradim grad. Rekao sam im da ih je više nego malo, da mogu da stanu u jednoj kući i da za njih ne bih gradio nikakav grad. Ali, oni rekoše da za njima dolaze i drugi, i da je među njima i bračnih parova koji očekuju decu, kao i da grad ne mora biti sagrađen odjednom nego da samo bude nabačen u glavnim potezima i kasnije podizan malo-pomalo. Upitao sam gde bi hteli da grad bude sagrađen, a oni rekoše da da će mi odmah pokazati. Išli smo duž reke dok nismo stigli do jedne dovoljno uzdignute prostrane visoravni, koja se od reke dizala strmo, a inače bila blago zaravnjena. Rekoše da bi tamo gore hteli da grad bude sagrađen. Tamo je rasla samo retka trava, bez ijednog drveta, i to mi se dopalo, ali pad prema reci izgledao je preterano strm, pa sam ih na to upozorio. Ali, oni rekoše da to nimalo ne smeta, grad će se prostirati i po drugim kosama i biće dovoljno prilaza vodi, a i da će se, možda, tokom vremena, iznaći sredstva da se strmine

nadvladaju, pa u svakom slučaju to ne bi trebalo da bude nikakva prepreka zasnivanju grada na ovom mestu. Uz to, oni su mladi i snažni i sa lakoćom bi mogli da se kreću strminom, što odmah htedoše da mi pokažu. Učinili su to; njihova tela su se poput guštera izvijala između useka u stenama, i ubrzo behu gore. I ja sam se popeo i zapitao ih zašto bi upravo tu hteli da grad bude sagrađen. Mesto kao da nije bilo naročito pogodno za odbranu, prirodno je bilo zaštićeno jedino naspram reke, a upravo odatle je zaštita bila najmanje potrebna, čak je sa te strane bila poželjna mogućnost slobodnog i lakog prilaza, sa svih drugih strana je, pak, visoravan bila bez ikakvog napora pristupačna, i zato ju je, dakle, kao i zbog njenog znatnog rasprostiranja bilo teško braniti. Osim toga, tu gore tle još nije bilo ispitano u pogledu plodnosti, a zavisiti od nizije i biti upućen na kolski saobraćaj, bilo je uvek opasno za neki grad, pogotovo u nemirnim vremenima. Nije još bilo ni ustanovljeno da li se tu gore da naći dovoljno pitke vode: izvorčić koji mi je pokazan nije delovao kao pouzdan.

„Umoran si”, reče jedan od njih, „ne bi da gradiš grad.” „Jesam umoran”, rekao sam i seo na kamen pored izvora. Nakvasiše maramu vodom i njome mi osvežiše lice, na šta sam im zahvalio. Onda sam rekao da bih hteo da sam jednom obiđem visoravan, pa ih ostavih; put je dugo potrajao; kad sam se vratio, bilo se već smrklo; svi su plegali oko izvora i zaspali; kišica je rominjala.

Rešio sam da odem i strminom sam sišao do reke. Ali, jedan od njih se bio probudio i izbudio ostale i sad su stajah gore na rubu, a ja sam bio tek na pola puta, i molili me i zvali. Pošto sam krenuo natrag, pomogli su mi i povukli me gore: sada sam im obećao da ću graditi grad. Veoma su mi zahvaljivali, držali mi govore, ljubili me,

15. sept. (19)20

Počinje time što, na njegovo iznenađenje, hoćeš da umesto jela u svoja usta ubaciš svežanj od onoliko dvoseklih noževa koliko je jedino on kadar.

16

Ponekad izgleda ovako: Imaš zadatak, da ga izvršiš imaš onoliko snage koliko je potrebno (ni suviše, ni premalo, moraš doduše da je prikupljaš, ali ne i da strepiš zbog nje),

ostavljeno ti je dovoljno slobodnog vremena, a imaš i dobre volje za rad. Gde je prepreka da uspeš u neizmernom zadatku? Ne troši vreme na traganje za preprekom, možda tu nikakve nema.

Bio je uobičajeni dan; pokazao mi je zube; i mene su držali zubi i nisam mogao da im izmaknem; nisam znao čime su me držali, jer nisu bili zagrizli; a i nisam ih video u dva puna niza, nego samo nekoliko ovde, nekoliko tamo. Htedoh da se zakačim za njih i prebacim se preko njih, ali nije mi uspevalo,

Suviše kasno si došao, upravo je bio ovde, s jeseni ne ostaje dugo na jednom mestu, mame ga tamna, neomeđena polja, ima u sebi nešto od vrane. Hoćeš li da ga vidiš, odleti do polja, zacelo je tamo.

Kažeš da treba da se još dublje spustim, ali već sam veoma duboko, gubim već dah, i ovde je maltene već suviše duboko, ali ako tako mora biti, ovde ću da ostanem. Kakvo prostranstvo! To je verovatno već najdublje mesto. Ali hoću da ostanem ovde, samo me ne prisiljavaj da silazim dublje.

U kojem je to kraju? Ne poznajem ga. Tamo sve paše jedno drugom, sve prelazi meko jedno u drugo. Znam da je taj kraj negde, čak ga vidim, ali ne znam gde je i ne mogu da mu se približim.

Bio sam bez odbrane od tog lika, a ona je mirno sedela za stolom i gledala u površinu stola. Kružio sam oko njega i osećao kako me guši. Oko mene je kružio treći i osećao kako ga

gušim. Oko trećeg kružio je četvrti i osećao kako ga ovaj guši. I to se tako nastavljalo do kruženja zvezda, pa i dalje. Sve oseća stisak na vratu.

Samo jedna reč. Samo jedna molba. Samo jedan pokret vazduha. Samo jedan dokaz da još živiš i čekaš. Ne, nikakva molba, samo dah, ni dah, samo spremnost, ni spremnost, samo misao, ni misao, samo mirno spavanje.

„Nije to prazan zid; to je najsladji život utisnut u zid, zrna suvog grožđa na zrna suvog grožđa.” - „Ne verujem u to.” - „Probaj od njega.” - „Od neverice ne mogu ruku da podignem.” - „Evo ja ću ti grožđe prineti do usta.” - „Od neverice ne mogu da ga okusim.” - „Onda potoni!” - „Nisam li rekao da moramo da potonemo od praznine ovog zida?”

Umem da plivam kao drugi, samo imam bolje sećanje od drugih: nisam zaboravio da nekad nisam umeo da plivam. Ali, pošto to nisam zaboravio, sad mi ništa ne pomaže da umem da plivam, pa tako, ipak, ne umem da plivam.

To je životinja sa velikim repom, nekoliko metara dugačkim repom nalik lisičijem. Rado bih jednom rukom uhvatio rep, ali to je nemogućno, životinja je stalno u pokretu, rep stalno talasa. Životinja je nalik kenguru, ali nekarakteristično je da na njenom maltene čovečje ravnom, sitnom, ovalnom licu samo njeni zubi imaju izražajnu snagu, bilo da ih skriva ili ih je iskezila. Pokatkad osećam kao da bi životinja da me dresira; u koju bi mi svrhu, inače, ona izmicala repčinu kad god bih da ga zgrabim, a onda opet mirno čekala sve dok me opet ne namami i onda ponovo odskočila.

Predupređujući ono što dolazi, skupio sam se u kutku sobe i iza koso postavljenog kanabeta. Da je neko sad ušao, morao bi da me drži zapravo za ludu, ali onaj ko je ušao ipak to nije učinio. Iz svoje visoke čizme izvukao je bič za pse, vitlao njime oko sebe, čučnuo bi i podizao se na široko razmaknutim nogama, i vikao: „Napolje iz ćoška! Napolje iz toplog kutka! Dokle ćeš još?”

Vidim u daljini grad, da li je to onaj na koji misliš

Može biti, ipak ne razumem kako si ti kadar da tamo uočiš neki grad, jer ja tamo vidim nešto tek pošto si me na to upozorio, a i ne više od nekoliko nerazgovetnih obrisa u magli.

O, da, ja vidim, to je brdo na kojem je zamak, a po obroncima su kuće nalik selu.

Onda je to onaj grad, u pravu si, on je zapravo veliko selo

Moraš glavom da probiješ zid. Nije teško probiti ga, jer je od tankog papira. Ali, teško je ne dopustiti da se zavaravaš time da je na papiru već krajnje varljivo naslikano kako probijaš zid. To te zavodi da kažeš: „Ne probijam li ga ja neprestano?”

„Neprekidno govoriš o smrti, a ipak ne umireš.”

„A ipak ću umreti. Upravo kazujem svoju poslednju pesmu. Pesma nekog je duža, pesma drugog je kraća. A razlika uvek može biti samo od jedva nekoliko reči.”

Čuvaru! Čuvaru! Šta čuvaš? Ko te je zaposlio? Samo u jednome, u odvratnosti prema sebi, bogatiji si od bube mokrice koja pod starim kamenom leži i bdi.

Postigni samo da bubu mokricu učiniš sebi razumljivom. Nametneš li joj jednom pitanje o svrsi njenog delanja, iskorenio si narod mokrica.

Život je stalno skretanje, koje ni jedan jedini put ne dozvoljava da promislimo o tome od čega ono skreće.

Protrčao sam pored prvog stražara. Naknadno sam se uplašio, trkom se vratih i rekoh stražaru: „Protrčao sam ovuda dok si bio okrenut.” Stražar je gleda ispred sebe i ćutao. „Nikako nije trebalo da to učinim”, rekao sam. Stražar je i dalje ćutao. „Da li tvoje ćutanje znači da mi je dopušteno da prođem

Bila su iznajmljena dva mlatioca; sa svojim mlatilima stajala su u sumračnom ambaru. „Dođi”, rekli su i bio sam položen na guvno. Seljak je stajao oslonjen o vrata, dopola napolju, dopola unutra.

Kažeš da to ne razumeš. Pokušaj da razumeš time što ćeš ga nazvati bolest. To je jedan od mnogih pojavnih oblika bolesti za koji psihoanaliza veruje da ga je otkrila. Ja to ne zovem bolest, a na terapeutsku stranu psihoanalize gledam kao na bespomoćnu zabludu. Sve te tobožnje bolesti, koliko god izgledale tužno, jesu stvari vere, usidrenja čoveka, pogođenog nevoljom, u nekakvo materinsko tle; tako pa i psihoanaliza kao pratemelj religija ne nalazi ništa drugo nego ono na šta se temelje „bolesti” pojedinca, a danas, svakako, nedostaje

religijska zajednica, sekte su mnogobrojne i poglavito su ograničene na pojedinačne osobe, ali možda se to samo tako pokazuje pogledu zapletenom u sadašnjost. Takva usidrenja, u stvarno tle, nisu ipak neki pojedinačni čovekov posed, nego su prethodno obrazovanja u njegovom biću i naknadno preobražavaju njegovo biće (kao i njegovo telo) nadalje u tom smeru. Da li hoćemo ovde da lečimo?

Glavu je nagnuo u stranu; na tako izloženom vratu je rana, uzavrela u zapaljenoj krvi i mesu, zadobijena munjom koja još traje.

U postelji, s kolenom malo podignutim, ležeći u prevoju pokrivača, ogroman poput bočne kamene figure na stepeništu nekog javnog zdanja, nepomične u živom mnoštvu koje živahno promiče, a ipak sa njom u dalekoj, u njenoj udaljenosti jedva dokučivom odnosu.

Nije to bila nikakva zatvorska ćelija, jer četvrti zid nije postojao. Bilo je grozno pomisliti da je i ta strana zazidana ili da bi mogla biti zazidana, jer bih onda, s obzirom na veličinu prostora, metar sa metar i tek donekle viši od mene, bio u nekom uspravnom kamenom kovčegu. Zasad nije bila zazidana, pa sam mogao slobodno da ispružim ruke napred i, kad se držim za železnu klanfu, nameštenu gore, na stropu, mogao sam oprezno da isturim glavu, oprezno, dabome, jer nisam znao na kojoj se visini iznad zla nalazi moja ćelija. Izgledalo je da je veoma visoko, barem ništa nisam mogao da vidim u dubini, kao uostalom ni desno ni levo ni u daljini, osim sivog isparenja koje se samo negde iznad, u visini, izgleda donekle razilazilo. Bio je to pogled kakav bismo mogli imati sa nekog tornja kad je dan tmuran.

Umorio sam se i seo sam na rub, pustivši da mi se noge klata. Bilo je nezgodno to da sam bio sasvim nag, inače bih odeću i donje rublje ispovezivao, pričvrstio gore za klanfu i napolje se spustio dobar komad ispod svoje ćelije, i mogao da se, možda, upoznam sa mnogo čime. S druge strane, bilo je dobro što to nisam mogao da učinim, jer bih to učinio ispunjen nemirom i sve bi moglo da iziđe na rđavo. Bolje ništa nemati i ništa ne činiti.

U ćeliji, koja je inače bila potpuno prazna i golih zidova, postojala su pozadi dva otvora. Izgleda da je otvor u jednom uglu namenjen za vršenje nužde, a ispred otvora, u drugom uglu, ležao je komad hleba i uz njega zatvorena drvena bočica sa vodom - tuda mi je, dakle, bila ubacivana hrana.

U nekoj zemlji mole se samo jednoj jedinoj grupi božanstava, i nazivaju je: zubi kad zagrizu.

Koliko je krug života veliki možemo ustanoviti po tome da se, s jedne strane, čovečanstvo, dokle nam seže pamćenje, preliva od govora i da je, s druge strane, govor mogućan jedino tamo gde nam je stalo do laganja.

Priznavati i lagati je jednako. Da biste mogli da priznate, lažete. Ono što jeste, ne možete da izrazite, jer ste upravo to; možete da saopštite samo ono što niste, dakle laž. Tek bi u horu mogla počivati izvesna istina.

Nije tako da si ti zatrpan u rudniku i gomile kamenja tebe, slabog pojedinca, odvajaju od sveta i njegove svetlosti, nego si ti napolju i hoćeš da se probiješ do onog koji je zatrpan, i nemoćan si pred kamenjem, a svet i njegova svetlost te čine još nemoćnijim. I sa svakim trenutkom sve se većma guši onaj koga hoćeš da spaseš tako da moraš kao pomahnitao da radiš, a on se nikad neće ugušiti, pa tako da ti nikad ne smeš da prestaneš da radiš.

Mnogi se šunjaju oko Sinajske gore. Govor im je nerazgovetan, ili su govorljivi ili viču ili su ćutljivi. Ali, nijedan od njih ne silazi nekim pravim putem, po širokom, tek

nastalom, ravnom drumu, koji sa svoje strane uvećava i ubrzava korake

Pisanje kao oblik molitve

Imam moćan čekić, ali ne znam kako da se njim poslužim, jer mu je drška užarena.

Okupila su se gospoda bičevaoci, snažna, ali vitka gospoda, uvek pripravna; zvali su se gospoda bičevaoci, ali su u rukama imala šibe, i stajala su kod stražnjeg zida svečane dvorane i između ogledala. Ušao sam sa svojom nevestom; bila je svadba. Iz uskih vrata, naspram nas, pojavili su se rođaci, provukli su se kroz vrata, pozamašne žene, levo uz njih omaleni muškarci u prazničnim odelima zakopčanim pod grlo, sitno koračajući. Neki rođaci su, u zadivljenosti mojom nevestom, podigli ruke, ali je još bilo tiho.

1922 - 1924

Pisanje me izneverava. Otuda plan autobiografskih istraživanja. Ne biografija, nego istraživanje i nalaženje što je moguće sitnijih sastavnih delova. Onda ću od njih da gradim poput nekog čija kuća je nesigurna, pa bi da pored nje sagradi sigurnu, po mogućstvu od grade preuzete od stare. Loše je, dabome, ako mu usred gradnje ponestane snage i sad, umesto jedne, doduše nesigurne, ali ipak potpune kuće, ima jednu polusrušenu i jednu polugotovu, dakle nijednu. Odatle sledi ludilo, u neku ruku kozački ples između te dve kuće, pri čemu Kozak potpeticama raskopava i zgomilava tle dotle dok se pod njim ne stvori grobnica.

„Kako sam ovamo dospeo?“ viknuh. Bila je to srazmerno prostrana dvorana osvetljena blagom električnom svetlošću, uz čije zidove sam koračao. Doduše, na njima je bilo nekoliko vrata, ali kad biste ih otvorili, našli biste se, onda, pred tamnom i glatkom kamenom liticom koja jedva da je bila rukohvat daleko od praga na koji ste kročili, i pružala se pravo gore i sa obe strane u nesagledivu daljinu. Tu nije bilo izlaza. Samo jedna vrata vodila su u pokrajnju sobu čiji je izgled nudio više nade, ali ne manje čudnovat nego u slučaju ostalih vrata. Videli biste kneževsku sobu, u kojoj je preovlašivalo crveno i zlatno, i u kojoj se nalazilo više ogledala, visokih koliko zid, i veliki stakleni luster. Ali, to još nije bilo sve.

Više ne moram natrag, ćelija je provaljena, krećem se, osećam svoje telo.

Prispeo sam bez daha. Šipka je bila donekle ukrivo zabodena u tle i na njoj je bila tabla sa natpisom „Potapanje“. Moglo bi biti da sam na cilju, rekao sam sebi i osvrnuo se okolo. Samo nekoliko koraka odatle nazirao se zelenilom gusto obrasli vrtni venjak iz kojega

je dopiralo lako zveckanje tanjira. Otidoh do njega, proturih glavu kroz niski otvor, jedva da išta videh unutra u mraku, ali ipak se oglasih pozdravom i zapitah: „Da ne znate ko se brine o potapanju?” „Ja lično, vama na usluzi”, odazvao se neki ljubazan glas, „evo me odmah.” Onda sam polagano razaznavao malu skupinu: bio je to mlad bračni par sa troje dečice, koja su jedva čelom dopirala do ploče stola, i odojčedom, još u majčinom naručju. Muškarac, koji je sedeo udno venjaka, htjede odmah da ustane i da se progura napolje, ali ga žena zamoli iz srca da završi najpre sa jelom, a on pokaza na mene, na šta ona reče da ću biti tako ljubazan i malo sačekati, i ukazati im čast da sa njima podelim njihov skroman ručak, pa sam konačno morao, krajnje besan na sebe što sam tu tako ružno pokvario nedeljnu radost, da kažem: „Nažalost, nažalost, draga gospođo, ne mogu da se odazovem vašem pozivu, jer ovog trenutka, da, doista ovog trenutka moram da budem potopljen.” „Ah”, rekla je žena, „baš u nedelju i još za vreme ručka. Ali, ljudske ćudi. Večito robovanje.” „Ne zamerajte ipak toliko”, rekao sam, „ne tražim to od vašeg muža iz obesti i kad bih znao kako se to radi, sam bih to već odavno učinio.” „Ne obraćajte pažnju na ženu”, reče čovek koji je već bio kraj mene i povukao me dalje. „Ne tražite ipak razboritost od žena.

Bio je to tesan, niski, lučno zasvođen, belo okrečeni hodnik, pred čijim sam ulazom stajao, a on je strmo vodio u dubinu. Nisam znao da li bi trebalo da uđem, i kolebljivo sam stopalima ugazivao retku travu koja je rasla pred ulazom. U taj mah prođe neki gospodin, valjda slučajno, pomalo pognut, ipak namerno, jer htjede da razgovara sa mnom. „Pa kuda, mališa?” upitao je. „Još nikud”, rekao sam i pogledao ga u veselo, ali nadmeno lice - bilo bi nadmeno i da je bez monokla koji je nosio - „još nikud. Tek razmišljam.”

Borba sa zidom ćelije

Nerešeno

Mesto se zove Tamil. Tamo je bilo prilično vlažno

U tamilskoj sinagogi obitava životinja veličine i oblička, recimo, neke kune,

Sinagoga u Tamilu je prosto, ogoljeno, onisko zdanje s kraja prošlog stoleća. Koliko god da je mala, sinagoga je, ipak, sasvim dovoljna, jer je i zajednica mala i smanjuje se iz godine u godinu. Zajednica već sad sa mukom pokriva troškove održavanja sinagoge, a pojedinci otvoreno govore da bi i molitvena sobica bila dovoljna za potrebe bogoslužjenja

U našoj sinagogi obitava životinja veličine, recimo, neke kune. Često ju je moguće veoma dobro videti: dopušta da joj ljudi priđu na rastojanje od neka dva metra. Boja joj je svetlo plavozelena. Niko je još nije dotaknuo po krznu, pa se o njemu ne može ništa reći, kao što bi se moglo tvrditi i da je stvarna boja krzna nepoznata, jer vidljiva boja možda potiče samo od prašine i maltera nahvatanim u krznu, i doista liči na tu kojom je ukrašena unutrašnjost sinagoge, samo što je donekle svetlija. Zanemarimo li njenu plašljivost, to je neobičajeno mirna životinja, nesklona skitnji; kad je ne bi tako često obuzimao strah, jedva da bi se micala sa svog omiljenog mesta, rešetke odeljka za žene: sa vidnom lagodnošću ukotvi se ona u otvore rešetke, protegli se i gleda dole u molitveni prostor, i taj joj odvažni položaj izgleda prija, ali poslužitelju hrama je naloženo da životinji nikad ne dozvoli da bude na rešetki, da se ona ne bi na to mesto navikla što se ne bi smelo dozvoliti zbog žena koje se boje životinje. Nejasno je zašto je se boje. Na prvi pogled, ona svakako deluje zastrašujuće, posebno njen dugačak vrat, trouglasto lice, bezmalo ravno istureni gornji zubi, na nausnici red jakih i svetlih čekinja dužih od zuba; sve to može da zastraši, ali ubrzo morate da uočite kako je bezopasan sav taj prividno strašan izgled. Pre svega, ona se drži podalje od ljudi, plašljivija je od neke šumske životinje, izgleda nije vezana ni za šta osim za zgradu i njena je lična nesreća da je ta zgrada sinagoga, dakle s vremena na vreme veoma živo mesto. Kad bi bilo moguće sporazumevati se sa životinjom, svakako bi mogla biti utešena činjenicom da

zajednica našeg planinskog gradića iz godine u godinu biva sve manja i da se troškovi za održavanje sinagoge već s mukom pokrivaju. Nije isključeno da kroz izvesno vreme od sinagoge postane ambar ili nešto slično i da će životinja steći mir koji joj sad bolno nedostaje.

Jedino se, dabome, žene boje životinje, a muškarci su već odavno ravnodušni prema njoj; jedan bi je naraštaj pokazao drugome, uvek je iznova bila viđena i, konačno, više se nijedan pogled nije okretao put nje, pa čak joj se ni deca, kad bi je prvi put videla, više nisu čudila. Postala je kućna životinja sinagoge: zašto sinagoga ne bi imala naročitu, nigde drugde znanu kućnu životinju? Da nije žena, jedva da bi se još i znalo za postojanje životinje. Ali čak ni žene se istinski ne boje životinje, i bilo bi neobično bojati se takve životinje iz dana u dan, godinama, decenijama. One se, doduše, brane time što je njima životinja poglavito znatno bliža nego muškarcima, i to je tačno. Životinja se ne odvažuje da se spusti među muškarce, nikada je još niko nije video na podu. Nije li joj dopušteno da bude na rešetki odeljka za žene, ona boravi na naspramnom zidu, u najmanju ruku na jednakoj visini. Tamo je vrlo uzak zidni ispust, širok jedva dva prsta, koji se pruža duž tri strane sinagoge, i po tom ispustu životinja katkad brzo proleće tamo-amo, ali većinom mirno čuči na određenom mestu naspram žena. Gotovo je neshvatljivo kako može tako lako da koristi taj uski put i zaslužuje da bude viđeno kako se, tamo gore, kad dospe do kraja opet okrene, a to je ipak već prilično stara životinja, ali ne okleva da izvede i najodvažniji skok kroz vazduh, i nikad ne promašuje, pa tek što se okrenula - već ponovo juri natrag svojim putem. Kako god, ako ste to videli nekoliko puta, zasitili ste se i nema razloga da u nju neprestano zurite. Ne pokreće žene ni strah ni znatiželja, da se više posvete molitvi, mogle bi potpuno da zaborave na životinju, i to bi pobožne žene i učinile kad bi im ostale, koje su u većini, to dopustile, ali ovima je radije stalo da na sebe privlače pažnju i za to je im je životinja savršeni izgovor. Kad bi mogle i kad bi se usudile, namamile bi one, svakako, životinju još bliže sebi da bi se mogle još većma prestrašiti. Ali, u stvarnosti, životinja se čak i ne upinje da im priđe, i ne mari za njih, ako nije napadnuta, nimalo više nego za muškarce, pa bi najradije ostala skrivena, kako i živi u vreme kad nema bogoslužjenja, zacelo u nekoj rupi u zidu koju još nismo otkrili. Tek kad započne molitva, ona se pojavljuje, preplašena larmom, htela bi da vidi šta se događa, hoće da je budna, da je slobodna, spremna za bekstvo, prestrašena izjuri, od straha pravi svoje strmoglave vretenaste skokove i ne usuđuje se da se povuče dok se bogoslužjenje ne okonča. Visini daje preimućstvo zato što je, naravno, tamo najbezbednija, a najbolje mogućnosti za trk ima na rešetki i zidnom ispustu, ali nije baš uvek na tim mestima, pokatkad siđe niže put muškaraca, mami je blistava mesingana šipka koja drži zavesu zavetnog kovčega, i često joj se prikrada, a onda tu uvek

sedi mirno, i ne bi se moglo, čak i kad je tik uz zavetni kovčeg, reći da smeta, i osmatra zajednicu svojim sjaktavim, stalno otvorenim očima, kao da su možda bez kapaka, ne gledajući, dabome, ni u koga posebno, nego samo pogledom loveći opasnosti za koje oseća da joj prete.

U tom smislu, makar doskora, nije izgledala razboritija od naših žena. Od kakvih pa to opasnosti strepi? Ko je naumio da joj nešto učini? Zar ne živi već niz godina potpuno prepuštena sebi? Muškarci ne haju za njeno prisustvo, a većina žena bi se verovatno osećale nesrećnim kad bi ona iščezla. I pošto je jedina životinja u kući, uopšte nema, dakle, nijednog neprijatelja. Tokom godina mogla je to već da razazna. A bogoslužjenje sa svojom larmom moglo bi za životinju biti veoma zastrašujuće, ali ona se u ograničenoj meri, ipak, ponavlja svakodnevno, izrazitije kad je praznovanje, uvek ravnomerno i neprekidno, pa bi se i najplašljivija životinja već mogla sviknuti na nju, pogotovo kad vidi da to nije larma progonitelja, nego larma koja se nje čak ni ne tiče. A ipak taj strah kod nje. Da li je to sećanje na davno prošla vremena ili predosećanje budućih. Zna li ta stara životinja možda više od tri naraštaja koja su s vremena na vreme okupljena u sinagogi?

Pripoveda se tako da su, pre mnogo godina, doista pokušali da proteraju životinju. Mogućno je da je to istina, ali verovatnije je da je reč samo o izmišljenoj pripovesti. Kako god, ima dokaza da su tad, sa stanovišta verskih zakona, pretresali pitanje da li se takva životinja sme trpeti u Božjoj kući. Prikupljeni su stručni stavovi različitih glasovitih rabina, čiji su pogledi bili podeljeni: većina je bila za proterivanje i novo osvećenje Božje kuće, ali lako je biti daleko i donositi dekrete, a u stvarnosti je, pak, životinju bilo nemoguće proterati.

Zapao sam u neprohodan trnov žbun i glasno zvao čuvara parka. Odmah je došao, ali nije mogao da se probije do mene. „Kako ste pa dospeli tu usred trnovog žbuna?” povikao je. „Zar ne možete istim putem natrag?” „Nemoguće”, odviknuo sam, „ne mogu da ponovo nađem put. Zamišljen sam mirno šetao i odjednom se našao ovde, kao da je žbun izrastao tek pošto sam se tu zadesio. Odavde više ne mogu, izgubljen sam.” „Kao dete ste”, rekao je čuvar, „najpre zabranjenom stazom uletite u najdivljiji žbun, a onda kukate. Ta niste u prašumi nego u javnom parku i izvućićemo vas.” „Takav žbun ne spada u park”, rekao sam, „i kako će da me neko izbavi kad niko ne može da uđe. Ali, hoće li to neko da pokuša, onda

mora odmah to da uradi, jer evo veče, noć ovde neću izdržati, sav sam već izgreban od trnja, i naočare su mi ispale i ne mogu da ih nađem, bez naočara sam poluslep.” „Sve je to dobro i lepo”, rekao je čuvar, „ali morate još nakratko da se strpите, ja moram najpre da dovedem radnike koji će da proseku put, a pre toga još i da dobijem odobrenje gospodina direktora parka. Dakle, ako smem da molim, malo strpljenja i muževnosti.”

Bila jednom igra strpljenja, jeftina, jednostavna igra, ne preterano veća od džepnog časovnika i bez ikakvih iznenađujućih mehanizama. U crvenosmeđu obojenu daščicu bilo je urezano nekoliko plavih lavirintskih kanala koji su se sticali u malu rupu. Trebalo je da naginjanjem i drmanjem navedete plavu kuglicu na jedan od kanala i onda je dovedete u rupu. Kad se kuglica našla u rupi, onda je igra bila završena; ako ste hteli da počnete ponovo, morali ste kuglicu da istresete iz rupe. Sve je to bilo pokriveno jakim, zaobljenim staklom, pa ste tu igru strpljenja mogli da stavite u džep, ponesete je sa sobom i gde god bili mogli ste da je izvadite i zaigrate je.

Kad kuglica nije bila zaposlena, većinom bi se, s rukama na leđima, šetkala po površini daščice i izbegavala kanale. Smatrala je da je, tokom igre, kanali dovoljno muče i da, kad se nije igralo, ima silno mnogo prava da se oporavlja na slobodnoj površi. Gazila je širokim stopalima i tvrdila da nije stvorena za uske puteve. To je bilo delimice tačno, jer je stvarno jedva mogla da stane u kanale, ali bilo je i netačno, jer je u zbilji bila veoma brižljivo prilagođena širini kanala; ali, kanali nisu ni smeli da joj budu udobni, jer inače to ne bi bila igra strpljenja.

Zatvorski čuvar htela da otvori kapiju, ali brava je bila zarđala, starčeve snage nedovoljne, i pomoćnik je morao da to obavi, ali njegovo lice poprimi sumnjičav izraz, ne zbog zarđale brave,

Junaci su bili pušteni iz zatvora, nespretno se postrojili u red, usled zatočenja prilično su izgubili na pokretljivosti. Moj prijatelj, nadzornik zatvora, iz svoje službene torbe izvadio

je popis junaka, a bio je to, kako sam bez ikakve zlobe - pošto on ipak nije bio nikakav pisarski nameštenik - opazio, jedini spis u njegovoj tašni, i započeo da pojedinačno proziva junake i onda precrtava imena na popisu. Sedeo sam pokraj njegovog pisaćeg stola i zajedno sa njim pregledao red junaka.

Izvinite što sam odjednom postao tako rasejan. Saopštavate mi da ste se verili, najprijatniju vest od postojećih, a ja odjednom kao da nisam tu, i kao da sam zaokupljen drugim stvarima. Ali, moja odsutnost je zacelo samo prividna: pala mi je na pamet povest, stara povest, koju sam jednom proživio izbliza, ali sa potpuno bezbednog odstojanja, sa bezbednog odstojanja, a ipak sudelujući u njoj više nego u stvarima koje me se neposredno tiču. U pitanju je to da tada niste mogli da ne sudelujete, čak i ako vam je priuštено da vidite samo poslednji okrajak povesti.

To je Izabela, zelenko, stari konj, u gomili je ne bih prepoznao, postala je dama, a bili smo se poslednji put sreli na nekoj vrtnoj dobrotvornoj zabavi. Tamo je nekoliko stabala, postrani, okruživalo rosnu, senovitu livadu, preko koje je vodilo nekoliko puteljaka; tamo je povremeno biti veoma ugodno. Vrt poznajem od ranije i kad me je zabava zamorila, zaputio sam se ka onim stablima. Tek što sam zašao među drveće, vidim da mi s druge strane u susret dolazi neka velika dama; maltene me je zaprepastila njena veličina, i uostalom nikoga nije bilo blizu sa kim bih je mogao uporediti, ali bio sam uveren da ne poznajem nijednu ženu koju ova ne bi pretekla za nekoliko dužina glave - u prvoj začuđenosti, pomislio sam za beskonačan broj. Ali, kad sam se primakao, ubrzo sam bio umiren. Pa to je Izabela, stara prijateljica! „Kako si se pa iskrala iz svoje štale?” „Ah, nije bilo teško, jer me drže samo još iz samilosti, prošlo je moje vreme, i kažem li svom gospodaru da bih htela, umesto da zaludno tavorim u štali, sad još malko da upoznam svet koliko mi snage dopuštaju, kažem li to svom gospodaru, on me razume, potraži ponešto od pokojničine odeće, pomogne mi i da se obučem, i pušta me uz dobre želje.” „Kako si lepa!” kažem, niti baš iskreno, niti baš lažljivo

Zovem se Kalmus; nije to neobično ime, a ipak je prilično besmisleno. Uvek me je teralo na razmišljanje. 'Kako?' rekao bih sebi. 'Zoveš se Kalmus? Je li tačno?' Mnogi se ljudi, čak i ako se ograničimo samo na tvoju širu rodbinu, zovu Kalmus i svojim životom tom po sebi besmislenom imenu daju pravi i valjan smisao. Rođeni su kao Kalmus i u spokoju će umreti kao takvi, barem u spokojnom pristanku na ime.

Slika odbrane dvorišta

Bio je to prost drveni plot, bez razmaka između daske, i čija visina nije sasvim dopirala do visine čoveka. Iza njega su stajala trojica muškaraca, čija lica su se mogla videti iznad plotu; srednji je bio najviši, a ostala dvojica, više nego za glavu niži, pribijala su se uz njega, tako da su činili jedinstvenu grupu. Ta trojica muškaraca branila su plot ili, štaviše, celo dvorište opasano njime. Bilo je tu i drugih muškaraca, ali oni nisu neposredno učestvovali u odbrani. Jedan od njih je sedeo za malim stolom nasred dvorišta, a pošto je bilo toplo, skinuo je mundir i prebacio ga oko naslona stolice. Pred njim je bilo nekoliko hartijica koje je on ispisivao krupnim, širokim potezima, trošeći prilično mastila. Tu i tamo bi pogledao na mali crtež priboden pri vrhu ploče stola; bio je to plan dvorišta, a muškarac, koji je bio komandant, po tom planu je sastavljao raspored odbrane. Ponekad bi se napola pridigao da bi video trojicu branilaca i bacio pogled na brisani prostor s onu stranu plotu. I ono što bi video, koristio je za izradu svog rasporeda. Radio je užurbano, kao što su to iziskivale napete okolnosti. Bosonogi dečaćić, koji se tu nadomak igrao u pesku, odnosio je hartijice kad bi za to došao trenutak i komandant ga pozvao. Ipak, najpre je komandant uvek morao da mu mundirom obriše ruke prljave od vlažnog peska pre nego što bi mu dao hartijice. Pesak je bio vlažan od vode koja je prskala iz velike kace u kojoj je neki muškarac prao vojnički veš, a konopac je razvukao od jedne letve u plotu do slabunjavog i napuštenog drveta lipe u dvorištu. Na konopcu je bio okačen veš da se suši, i kad je sad komandant najednom preko glave svukao košulju, koja mu se bila već prilepila za oznojeno telo, i dobacio je, uz kratak povik, čoveku kod kace, ovaj je sa konopca skinuo suhu košulju i predao je svom pretpostavljenom. Nedaleko od kace, u senci drveta, sedeo je mladić, njišući se u stolici, ne mareći za išta što se oko njega događalo, sa izgubljenim pogledom uprtim u nebo i ptice što su proletale, i na šumskom rogu uvežbavao vojne signale. To je bilo nužno kao i ostalo, ali bi

komandantu to povremeno bilo preko glave, pa bi trubaču, ne dižući oči sa svog posla, davao znak da prestane, a kad ovaj ne bi, napola bi se okrenuo ka njemu i podviknuo na njega, te bi na trenutak bilo zatišje, i onda bi trubač tiho, kao da samo isprobava, krenuo opet da duva dok ne bi postepeno stigao do pređašnje jačine tona. Zavesa na slemenom prozoru bila je navučena, što se ni po čemu nije isticalo, jer su svi prozori na ovoj strani kuće bili nekako zastrveni da bi bili zaštićeni od pogleda i nasrtaja neprijatelja, ali iza ove zavesе šćućurila se zakupčeva ćerka, gledala dole u trubača i zvuci šumskog roga tako su je oćaravali da je povremeno mogla da ih primi jedino sklopljenih oćiju, sa rukom na srcu. Ona je zapravo trebalo da nadzire sluŹavke u velikoj odaji u straŹnjem delu kuće, koje su tamo ćimkale platneni navez, ali tamo, gde su zvuci tek slabašno dopirali, budeći jedino ćeŹnju, ne donoseći zadovoljenje, nije izdrŹala i kradom se, kroz pustu i turobnu kuću, popela ovamo. Povremeno bi se nešto više nagnula napred da bi videla da li joj otac još sedi za svojim poslom i da nije moŹebiti otišao da proveri poslugu, jer onda ni ona ne bi smela više da ostane tu. Ne, još je sedeo, pućkajući iz lule, na kamenom stepeniku pred kućnim vratima i sekao šindru dok je oko njega leŹala oveća hrpa gotovih i polugotovih šindri, kao i sirove građe. Kuća i krov će, naŹalost, tokom borbe biti oštećeni i za taj slućaj moralo se unapred pobrinuti. Kroz prozor, zakovan daskama, pri ćemu je ostavljen mali otvor, vijorio je dim i ćula se larma; tamo je bila kuhinja i zakupčeva Źena upravo je, sa vojnim kuvarima, završavala rućak. Za to velika peć nije bila dovoljna, pa su bila postavljena još dva kazana, ali ni oni nisu, kako se sad pokazalo, bili dovoljni: komandantu je bilo veoma vaŹno da obilno ishranjuje ljudstvo. Otuda je bilo odlućeno da se za ispomoć uzme još i treći kazan, ali pošto je ovaj bio malo oštećen, njime se, da ga zakrpi, bavio ćovek kod baštenske strane kuće. Isprva je on to pokušao da uradi ispred kuće, ali komandant nije mogao da podnese ćekićanje i kazan su morali odatle da otkotrljaju. Kuvare su bili veoma nestrpljivi i svaki ćas slali su nekog da vidi da li je kazan već gotov, ali on još nije bio gotov, pa za današnji rućak više nije dolazio u obzir i morali su tome da se prilagode. Najpre je bio posluŹen komandant. Uprkos tome što je nekoliko puta i veoma ozbiljno zamolio da mu se ne kuva ništa posebno, domaćica se nije mogla odlućiti da mu da uobićajenu hranu za ljudstvo i nije htela da ikome drugom poveri da ga posluŹi, pripasala je lepu belu kećelju i na srebrnom posluŹavniku u dvorište iznela komandantu tanjir jake pileće supe, pošto nisu mogli oćekivati da će on prekinuti svoj posao i ući u kuću da jede. Kad je video da mu lićno domaćica prilazi, on je odmah ustao, vrlo ućtivo, ali morao je da joj kaŹe da nema vremena za jelo, ni vremena ni spokoja, a domaćica ga je molila pognute glave, sa suzama koje su joj navirale u oćima uperenim daleko, i time je postigla da komandant, onako stojeći, uz smešak, uzme kašiku punu supe iz tanjira što ga je domaćica

držala još u rukama. I time je ipak krajnja učtivost bila zadovoljena, komandant se naklonio i seo da radi svoj posao, verovatno jedva primetivši da je domaćica još izvestan trenutak stajala pored njega i onda se, uzdahnuvši, vratila u kuhinju. Ali, apetit ljudstva bio je potpuno drugačiji. Tek što se u otvoru na kuhinjskom prozoru pojavilo lice kuvara razbarušene brade, koji lulom dade znak da će se početi sa deljenjem ručka, svuda postade živo, življe nego što je to komandantu bilo milo. Dvojica vojnika izvukla su iz šupe za drva ručna kolica, koja su zapravo predstavljala veliku bačvu u koju je, kroz kuhinjski otvor, u debelom mlazu sipana supa za deo ljudstva koji nije smeo da napušta svoj položaj i kojem je stoga jelo moralo biti odneseno. Kolica su najpre odvezena do branilaca kod plotu, a to bi bilo učinjeno ma i da komandant nije prstom morao dati znak, jer su baš ta trojica tog trenutka bila najvećma izložena neprijatelju, što je i priprosti čovek bio kadar da shvati, možda čak i više od oficira, ali komandantu je prvenstveno bilo stalo do toga da se podela ubrza i da se nepoželjni prekid, izazvan jelom, u poslovima odbrane što je moguće više skrati, i tako je video kako sad čak i ta trojica, inače uzorna vojnika više obraćaju pažnju na dvorište i kolica nego na prostor s one strane plotu. Oni su brzo namireni iz kolica, koja su zatim odvezena dalje duž plotu, jer su na svakih otprilike dvadeset koraka podno plotu čučala po tri vojnika, spremna, bude li potrebno, da se kao i ona prva trojica usprave i pokažu neprijatelju. U međuvremenu je iz kuće, u dugačkoj povorci, izišla rezerva do kuhinjskog otvora, svaki čovek sa manjerkom u ruci. Prišao je i trubač, izazvavši žalost zakupčeve ćerke, koja se sad vratila služavkama; manjerku je izvadio ispod stolice i tamo, na njeno mesto, stavio svoj šumski rog. I u krošnji lipe počelo je da šumori, jer tamo je sedeo vojnik na kome je bilo da kroz dogled osmatra neprijatelja i na koga je, uprkos njegovom važnom, neophodnom zadatku, barem privremeno bio zaboravio čoveka koji je gurao kolica sa supom. To ga je ogorčilo utoliko više što je nekoliko vojnika iz besposlenog rezervnog ljudstva, da bi većma uživali u obedu, posedalo oko stabla, a do njega se uzdizali para i miris supe. Nije se usuđivalo da vikne, ali je tresao grane oko sebe i, da bi privukao pažnju na sebe, više puta isturao dogled kroz lišće. Sve uzalud. Spadao je među mušterije za kolica i morao je da sačeka da dođu do njega pošto obidu ostale. To je, dabome, potrajalo, jer je dvorište bilo prostrano, valjalo je pobrinuti se za četrdeset položaja sa po tri čoveka, a kad su kolica, sa iscrpljenim vojnikom, najzad stigla do lipe, bačva je bila već bezmalo prazna, sa tek pokojim komadićem mesa. Izviđač je, doduše, rado prihvatio i taj ostatak kad mu je u manjerci podignut na šipki sa kukom, a onda je malo skliznuo niz stablo i nogom - u znak zahvalnosti - ritnuo u lice vojnika koji ga je poslužio. Ovaj se, razumljivo, van sebe od razdraženosti, potpomognut od drugara, za tren oka pope na drvo i tad počeo odozdo nevidljiva borba koja se ispoljavala samo putem ljuljanja grana, muklog stenjanja,

razletanja lišća, sve dok naposljetku dogled nije pao na tle, i tog trenutka nastupi tajac. Srećom, zaokupljen drugim stvarima - napolju, s one strane plota, izgleda da se svašta odigravalo - komandant ništa nije opazio, a vojnik je tiho sišao, najprijateljskije doturio gore dogled, i sve je opet bilo na mestu, ni mnogo supe nije bilo izgubljeno, jer je izviđač, pre početka borbe, pažljivo osigurao manjerku na najvišim granama.

Sasvim sam zalutao u nekoj šumi. Neshvatljivo zalutao, jer još do maločas sam išao, doduše ne putem, ali nadomak puta, koji mi je i sve vreme bio na vidiku. Ali sad sam zalutao, put je iščezao, svi pokušaji da ga opet nađem bili su neuspešni. Seo sam na neki panj i hteo da promislim o svom položaju, ali bio sam rastrojen, stalno sam mislio na drugo osim na najvažnije, sanjarijama sam prolazio mimo briga. Onda sam opazio gusto načičkane borovnice okolo, brao sam ih i jeo.

Dalje odavde...

Dalje odavde, samo dalje odavde! Ne moraš ni da mi kažeš kuda me vodiš. Gde ti je ruka, ah, ne mogu da je napipam u mraku. Samo kad bih se već držao za tvoju ruku, verujem da me onda ne bi odbacio. Čuješ li me ti? Da li si uopšte u sobi? Možda ti čak nisi ovde. Šta i da te mami ovamo, u led i maglu severa, gde se ne bi trebalo ni nadati ljudima. Nisi ovde, izvrdao si ova mesta. A ja stojim ili padam sa odlukom o tome da li si ovde ili nisi

Zakopao sam svoj razum u ruku, i veselo, uspravno nosim glavu, ali ruka mi umorno visi, razum je vuče ka zemlji. Vidi samo tu malenu, tvrdokožnu, istaknutim venama prošaranu, izbrazdanu petoprstu ruku, i baš je dobro da sam razum mogao da pričuvam u toj neuglednoj posudi. Posebno je preimućstvo da imam dve ruke. Kao u dečjoj igri zapitkujem: u kojoj mi je ruci razum, a niko ne može da pogodi, jer preplevši ruke za tili čas mogu razum da prenesem iz ruke u ruku.

Opet, opet, daleko izgnan, daleko izgnan. Brdima, pustinjom, prostranom zemljom valja proskitati

Raznostrukosti koje se raznostruko obrću u raznostrukostima onog jednog trenutka u kojem živim. A taj trenutak još nije minuo, pogledaj samo!

Daleko, daleko isprednjačuje svetska istorija, svetska istorija tvoje duše.

Pristali smo. Iskrcao sam se na kopno, a bila je to mala luka, mestašce. Nekolicina ljudi je lenčarila na okolnim mermernim pločama, obratio sam im se, ali nisam razumeo njihov govor. Moglo je to biti italijansko narečje. Pozvao sam svog kormilara, razumevao je italijanski, ali ni on nije razumeo ovdašnje ljude, tvrdio je da to i nije italijanski jezik. Ipak, sve me to nije ozbiljno brinulo, jedino sam želeo da se konačno malo odmorim o beskonačne plovidbe po moru, a za to je ovo mesto bilo podjednako dobro kao i neko drugo. Još jednom sam otišao na brod da bih izdao potrebna naređenja. Svi ljudi treba zasad da ostanu na lađi, jedino kormilar da me prati; odavno već nisam boravio na čvrstom tlu i, uprkos čežnji za njim, mnome je ovladao i izvestan strah od njega, nisam ga se mogao otresti, i stoga je kormilar trebalo da me prati. Sišao sam i dole, u žensku kabinu. Tamo je moja žena dojila naše najmlađe dete, i ja sam je pomilovao po blagom, zažarenom licu i saopštio joj šta nameravam. Ona se osmehnula, saglašavajući se sa mnom

Kako ti je, kaži, na onom svetu?

Da na pitanje o svom stanju odgovorim, nasuprot običaju, otvoreno i odistinski. Dobro sam, jer sad, drugačije nego ranije, živim u velikom društvu, u razgranatim vezama, i u stanju sam da putem svoga znanja, putem svojih odgovora, udovoljim mnoštvu koje navaljuje da saobraća sa mnom, u najmanju ruku stalno se vraća podjednako gorljivo kao i

prvi put. A i ja ponavljam: dođite, uvek ćete me zateći spremnog. Doduše, ne razumem uvek šta biste da znate, ali to verovatno nije čak ni potrebno. Važno vam je da postojim, pa stoga važno i ono što iznosim, pošto to potkrepljuje moje postojanje. Svakako se ne varam u tome što pretpostavljam, zato sam opušten u svojim odgovorima i nadam se da vam njima pričinjavam zadovoljstvo.

Nekoliko stvari nam je nejasno u tvome odgovoru, pa da nam to, hoćeš li, redom, većma objasniš.

Bojažljivi ste, ućtivi, detinjasti, pa pitajte samo, pitajte! Govoriš o nekom velikom društvu u kojem se krećeš, ali koje je to društvo?

Pa to ste vi, vi sami. Ovo vaše društvance za stolom, a neko drugo u nekom drugom gradu, i tako um mnogim gradovima.

Dakle, to nazivaš: kretati-se-u-društvu. Ali, pričekaj: ti si ipak, kao što kažeš, naš stari školski drugar Krihuber. Jesi ili nisi?

Pa dobro, jesam.

Znači, posećuješ nas kao naš stari prijatelj, a mi koji ne možemo da zaboravimo na gubitak s tvojim odlaskom, privlačimo te ovamo putem svoje želje i olakšavamo ti put. Je li tako?

Da, da, naravno.

Ali, ti si, ipak, vodio povučen život, i verovali smo da izvan našeg grada uopšte nisi ni imao prijatelje ili poznanike. Pa koga onda posećuješ u tim gradovima i ko te u njih poziva?

U našem gradiću smo sasvim prepušteni sebi; on leži, izgubljen, u visokim planinama, gotovo da ga je nemoguće naći. Samo uski puteljak vodi do nas gore, a i on je čak, često, tu i tamo prekinut goletnim i neprohodnim kamenim kršem, pa su jedino meštani kadri da ga ponovo nađu.

Kad je trebalo da se ispovedim, nisam znao šta da kažem. Sve brige su iščezle, a

vedar, miran, viđen kroz poluotvorena crkvena vrata, trg je ležao bez ikakvog treperenja na mestima obasjanim suncem. Prizvao sam u sećanje donedavne patnje, hteo sam da prodrem do njihovog zlog korenja, i bilo mi je to nemogućno, nisam se sećao nijedne od patnji i nikakvog korenja nisu imale u meni. Ispovednikova pitanja jedva da sam razumevao, mada reči jesam, ali nisam mogao, koliko god se upinjao, da u njima čujem da su ma i u najmanjoj vezi sa mnom. Molio sam ga da poneka pitanja ponovi, ali ništa nije pomagalo, bila su samo poput prividnih poznanika u pogledu kojih pamćenje izneverava

Vratio sam se, prošao tremom i obazreo se. To je očevo staro dvorište. Posred njega je bara. Stare alatke, nekorisne i ispreturane, preprečavaju put do tavanskog stepeništa. Mačka vrebna na ogradi. Pocepana marama, nekada u igri obavijena oko motke, vijori na vetru. Stigao sam. Ko će me prihvatiti? Ko čeka iza kuhinjskih vrata? Dim se vije iz odžaka, za večeru se kuva kafa. Osećaš li da si na svom mestu, kod kuće? Ne znam, nisam baš siguran. Kuća je to mog oca, ali stvari hladno stoje jedna uz drugu, kao da je svaka zaokupljena sopstvenim poslom, a neke od njih sam zaboravio, neke nikad nisam ni upoznao. U čemu mogu da im budem od koristi, šta sam im ja, a da i jesam sin oca, starog zemljoradnika. I ne usuđujem se da zakucam na kuhinjska vrata, samo izdalje osluškujem, samo izdalje osluškujem stojeći, ne tako da bi me neko mogao zateći da osluškujem. A pošto osluškujem izdalje, ništa mi ne dopire do uha, čujem samo lagano kucanje časovnika ili pomišljam da ga možda samo čujem iz detinjstva. Šta se inače dešava u kuhinji, jedino je tajna onih koji u njoj sede, čuvajući je od mene. Što duže oklevaš pred vratima, bivaš sve više stran. Kako bi bilo kad bi sad neko otvorio vrata i nešto me zapitao. Ne bih li onda i ja bio kao neko ko bi da sačuva svoju tajnu.

Sveže obilje. Izvorska voda. Silovit, spokojan, razbokorujući rast. Blažena oaza. Jutro posle razbesnele noći. Grudi u grudi sa nebom. Spokoj, smirenje, utonulost.

BIOGRAFSKA SKICA

1883 3. jula, kao najstarije dete trgovca Hermana Kafke i njegove žene Julije, rođ. Levi (Lowy), u Pragu se rodio Franc Kafka

1893-1901 Pohada nemačku gimnaziju u praškom Starom gradu

1901-1906 Započinje germanistiku, a onda studira prava na praškom Univerzitetu (doktorirao je kod Alfreda Vebera 1906. godine); počinje prijateljstvo s Maksom Brodom

1906- 1907 Pravnička praksa u Oblasnom sudu i Krivičnom sudu u Pragu

1907- 1908 Pripravnička služba u Osiguravajućem zavodu „Assicurazioni generali”

1908 Stupa u „Zavod za osiguranje radnika od nesrećnih slučajeva Češkog kraljevstva u Pragu”

1910 Kafka počinje da ispisuje sveske koje će biti nazvane dnevnik

1910-1912 Zajednička putovanja, tokom odmora, sa Maksom Brodom u inostranstvo; veze s jevrejskom pozorišnom trupom iz Poljske koja gostuje u Pragu

1912 Kafka upoznaje Berliniku Felicu Bauer; pojavljuje se njegova prva knjiga *Razmatranje*; nastaju *Presuda* i *Preobražaj*; rad na *Nestalom* (još poznat pod naslovom *Amerika*)

1913 Živa prepiska s Felice

1914 Prvo vereništvo s Felice; rad na *Procesu* i *Kaznenoj koloniji*

1915 Dobitnik Fontaneove nagrade, Karl Šternhajm (Carl Sternheim), predaje ovu, skupa s pripadajućim novčanim iznosom, dalje Kafki „kao znak svoga priznanja”

1916 Obnavlja tesnu vezu i vereništvo sa Felice: „naš je dogovor, ukratko, da se venčamo ubrzo posle završetka rata”

1916-1917 Nastaju mnogi kratki tekstovi (pre svega, većina priča iz zbirke *Seoski lekar*) u radnom domicilu u Ulici Alhemičara

1917 Nameštanje sopstvenog stana u palati Šenborn; počinje da izučava hebrejski jezik; provala bolesti (tuberkuloza pluća) i raskid drugog vereništva

1917-1918 Bolesnički odmor u češkom selu Cirau; nastajanje mnogih aforizama

1919 Veza s Julijom Voriček; piše *Pismo ocu*

1920 Bolesnički odmor u Meranu; počinje prepisku s Milenom Jesenskom

1921 Bolesnički odmor u Matljarima (Visoke Tatire); prijateljstvo sa mladim lekarskim stažistom i potom lekarom Robertom Klopštokom (Klopstock)

1922 Nastaju *Zamak* i *Umetnik u gladovanju*; penzionisanje; rad na *Istraživanjima jednog psa*

1923 Veza s Dorom Dijamant (Diamant, prezime koje će ona kasnije zameniti u Dymant, tj. nem. Dimant, engl. Dajment); preseljenje u Berlin; nastaje *Izgradnja Kineskog zida*

1924 Tuberkuloza grla; nastaju *Mala žena*, *Zdanje* i *Pevačica Jozefina*

3. juna Kafka umire u Kirlingu kod Klosternejburga, blizu Beča, a 11. juna sahranjen je na jevrejskom groblju u Strašnicu, u Pragu

OD PREVODIOCA I O OVOJ KNJIZI

Smatrao sam, ako su verodostojni glasovi da je Kafka nameravao da započne i svoj četvrti roman, posle tematskih okružja nestajanja (u Americi), sudskog procesa i nedostupnog mesta (zamka), onda bi za to morali ostati tragovi u njegovim rukopisima. Da, postoje nagoveštaji u prepisci, kao što na to ukazuju i izvesna svedočanstva o čijoj je pouzdanosti danas teško suditi, da je taj roman trebalo da bude posvećen tamnici. U prilog tome se navode sledeće reči (čiji tačan izvor nisam uspeo da lociram): „Mislim da bi Tamnica mogla biti knjiga koja bi zadovoljila rupu koja me, gutajući sebe, iznutra jede.” Uostalom, tamnice i zatvorenici su prisutni i u Kafkinim najpoznatijim sastavima: ova knjiga, međutim, donosi manje poznato prozno gradivo, a koje je već po sebi ogromno sazvežđe.

Nedavno sam, naime, ljubaznošću nemačkih izdavača i bibliotekara, pregledao i pročitavao najnovija izdanja Kafkinog dela,⁸ priređena prema originalnim, netaknutim rukopisima (koji se danas, većim delom, čuvaju u Bodlejanskoj biblioteci, u Oksfordu), i iz njega - usredsređujući se na neobjavljene stvari - poglavito prebrao priče, nezavršene, ideje za priče, pa nacрте, zapise (ponekad lične), koji se posredno ili neposredno mogu odnositi na rečeni, neostvareni romaneskni poduhvat. Ta građa je kod nas poglavito nepoznata ili jedva poznata, ili možda zanemarena. Uz to, svakako u njoj nisu više, odskora, prisutne neprilične stilske i jezičke intervencije dobronamernog Maksa Broda (zbog čega mu nismo, za mnogo šta, manje zahvalni), piščevog prijatelja i plemenito nevernog izvršioca njegovog književnog testamenta. Ovde je Kafka onakav kakav jeste, u prevodu sa reprodukcija originalnih verzija njegovih spisa, i u redosledu prema dosadašnjim hronološkim saznanjima o kalendaru nastanka (a odeljci su prema prihvaćenoj periodizaciji stvaralačkih razdoblja). Zato neka kod čitalaca ne izazivaju zabunu mesta zbog kojih će pomisliti da je u pitanju štamparska ili neka

8 Zapravo su u pitanju dva izdanja koja su mi bila ustupljena. Najnovije i najvernije, još u toku (sigl FKA) - Franz Kafka, *Historisch-Kritische Ausgabe* sämtlicher Handschriften, Drucke und Typoskripte, priredili Roland Rojs i Peter Štengle (Roland Reuß, Peter Staengle), Stroemfeld / Roter Stern Verlag, Basel / Frankfurt am Main, 1995 ff. Ranije, dovršeno, korisno, ne bez propusta i ne uvek odano piščevim originalima, pa ni ne nepobitno, ali najpristupačnije (sigl KKA) - Franz Kafka, *Kritische Ausgabe* in 15 Banden, priredili Jürgen Born, Malcolm Pazli i dr. (Jürgen Born, Malcolm Pasley [u.a.]), S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1982 ff. (u skorašnjem, džepnom izdanju, 2002!).

druga, naša omaška, čak i kad je u pitanju interpunkcija. Ne, sve je baš tako. Na drugačije niko nema prava.

Dozvoliću sebi i sugestiju da je izraz *roman*, s obzirom na samo Kafkino pisanje, problematična stvar. Rukopisi kao da nam ukazuju da je tu uvek reč o struji pisanja, koja se ne prekida, i prolazi kroz razne modulacije, kao da ne mari da li će biti čitano kao pismo, dnevnički zapis, lična beleška, priča, nacrt ili čak roman. Možemo pomisliti da je Brod maltene izmislio postojanje romana kod Kafke, i onda, teran tom zamisli i podstaknut očekivanjima drugih, izdvajao i združivao, pa tako sačinio nešto što uopšte nije bio piščev naum. Ukratko, zašto ne čitati ovu knjigu naprosto tako kakva jeste, ne smerajući na to da je ona zbir takozvanih fragmenata nenapisanog romana? Smatram da je ona takva već, po sebi, više od romana.

I još: za naslov ove knjige preuzet je izraz iz jednog od Kafkinih zapisa. Podnaslov, opisan i tematski, potiče od prevodioca.

J. A.

O PREVODIOCU

Jovica Aćin je do danas preveo sledeće knjige od Franca Kafke, objavljene u Radovoj biblioteci *Reč i misao*.

Sinovi: Tri povesti (1999)

Poslednja pisma (2003)

Vavilonska jama: Priče iz neobjavljenih rukopisa i sabrani snovi (2004)

Kao i Razgovore sa Kafkom Gustava Janouha: Jedini usmeni Kafka (2002)